

Natuur in Nederland

STAND VAN ZAKEN EIND 2022

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

VOORWOORD

De afgelopen jaren hebben we opnieuw ontdekt hoe belangrijk de natuur is. Maar natuur en biodiversiteit staan al geruime tijd onder te hoge druk. Zo is er voor bepaalde habitattypen een teveel aan stikstof en een tekort aan (grond) water of geschikt leefgebied. Daarnaast heeft de natuur last van extreme weersomstandigheden als gevolg van de klimaatverandering. Rijk en provincies werken samen met vele andere organisaties aan behoud en herstel van de natuur.

In een tijd waarin de informatiedruk hoog is en er behoefte is aan beknoptere informatie, verschijnt deze negende Voortgangsrapportage Natuur (VRN) in een nieuw jasje. De resultaten voor 2022 zijn korter samengevat en makkelijker leesbaar, met indien nodig links naar informatie elders. Het doel van de voortgangsrapportage is niet veranderd: het informeren over de behaalde resultaten in het natuurbeleid, zoals onder meer verankerd in het Natuurpact 2013.

In het Natuurpact 2013 is afgesproken dat provincies minimaal 80.000 hectare nieuwe natuur realiseren in het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Deze provinciale verdeling van de resterende opgave is overgenomen in het NPLG. In totaal hebben de provincies in 2022 2.944 hectare nieuwe natuur ingericht.

In 2022 is de uitvoering van het Programma Natuur op gang gekomen. Het Programma Natuur is onderdeel van de structurele aanpak stikstof en richt zich op het herstel en de versterking van kwetsbare natuurgebieden.

Gebiedsgerichte aanpak voor meer en betere natuur

Om de natuur te herstellen is het essentieel om met elkaar samen te werken en om opgaven voor de natuur in samenhang op te pakken. Maar elk gebied is anders en dat vraagt om maatwerk. In 2022 kondigde het Rijk het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) aan, waarvoor het kabinet € 24,3 miljard heeft gereserveerd. In het NPLG werken Rijk en provincies samen via een gebiedsgerichte aanpak waarin de beleidsopgaven voor natuur, stikstof, klimaat en water zijn samengebracht.

Werken aan natuur-en klimaatdoelstellingen

Natuur en klimaat zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Werken aan een robuustere natuur kan bijdragen aan onze klimaatdoelstellingen en omgekeerd kan de klimaataanpak ook de natuur helpen. Niet eerder deze eeuw was Nederland zo droog als in 2022 en in september was het landelijke neerslagtekort twee keer zo hoog als normaal. Om verzilting tegen te gaan hebben Rijkswaterstaat en waterschappen maatregelen moeten treffen om meer zoet water naar het westen van het land te brengen. Voor de langere termijn is in maart 2022 het Nationaal Water Programma 2022-2027 vastgesteld met daarin aandacht voor de grote opgaven voor het waterdomein waar Nederland voor staat, onder andere als gevolg van de klimaatverandering.

Meer en vitalere bossen met een grotere biodiversiteit dragen ook bij aan de klimaatdoelstellingen. Rijk en provincies werken aan gezond, toekomstbestendig en maatschappelijk gewaardeerd bos. De in 2021 gestarte Landelijke Bossenstrategie zal daar aan gaan bijdragen.

Aandacht voor het energielandschap

Om ervoor te zorgen dat een meer natuurinclusieve samenleving ontwikkeld wordt is op de Natuurtop in Flevoland de Agenda Natuurinclusief gepresenteerd. Naast een krachtige boodschap bevat deze agenda agendapunten met concrete acties voor negen maatschappelijke domeinen, waaronder energie. Want niet alleen de natuur verandert, ook ons energielandschap en de overstap naar duurzame energiebronnen legt druk op het landschap om ons heen.

Ook in 2022 hebben we weer mooie stappen gezet voor onze natuur en biodiversiteit. Rijk en provincies blijven daar samen aan werken.

Femke Wiersma

*Gedeputeerde Fryslân
Interprovinciaal Overleg (IPO)
Voorzitter Bestuurlijke Advies-
commissie Landelijk Gebied*

Christianne van der Wal-Zeggelink

Minister voor Natuur en Stikstof

INHOUD

Voorwoord

Managementsamenvatting

1 Context, actualiteit en leeswijzer

2 Voortgang Natuurpact

2.1	Ontwikkeling Natuurnetwerk Nederland (NNN)	10
	2.1.1 Inrichting, verwerving en omvang	10
	2.1.2 Resultaten Taskforce 'Versnelling inrichting restopgave 80.000 hectare extra natuur'	13
	2.1.3. Beheer overige natuur	14
2.2	Soortenbescherming	17
2.3	Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer	18
2.4	Natuur en water	19
2.5	Agenda Natuurinclusief	20

3 Natuurkwaliteit

4 Rijksonderdelen natuurbeleid

4.1	Rijkswateren	26
4.2	Caribisch Nederland	29
4.3	Door infrastructuur doorsneden natuurgebieden	30

5 Samenwerking Rijk en provincies

5.1	Regeling Versneld natuurherstel	32
5.2	Programma Natuur	32
5.3	Landelijke Bossenstrategie	34
5.4	Nationale Parken	34

Bijlagen

Lijst van afkortingen

Colofon

MANAGEMENTSAMENVATTING

Provincies, Rijk en vele partners werken samen aan het versterken van de kwaliteit en de hoeveelheid natuur. In 2013 maakten Rijk en provincies in het Natuurpact afspraken over het ontwikkelen en beheren van de natuur op het land. Tot en met 2027 werken de provincies vanuit dit Natuurpact aan drie hoofdambities:

- Vergroten van de biodiversiteit.
- Versterken van de maatschappelijke betrokkenheid bij natuur.
- Versterken van de verbinding tussen natuur en economie.

In deze negende Voortgangsrapportage Natuur (VRN) rapporteren we aan de hand van de natuurkwantiteit en natuurkwaliteit hoe het gaat met de natuur in Nederland. In deze managementsamenvatting zetten we de belangrijkste resultaten van 2022 op een rij.

Dit doen we, mede op verzoek van de Tweede Kamer, aan de hand van de volgende indicatoren:

- De ontwikkeling van het Natuurnetwerk Nederland: het aantal verworven en ingerichte hectares voor nieuwe natuur.
- De ontwikkeling van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer.
- De ontwikkeling van natuurkwaliteit: indicatoren over de conditie van soorten (planten en dieren) en over de conditie van ecosystemen.

Andere resultaten in deze managementsamenvatting gaan over het Programma Natuur en de Landelijke Bossenstrategie.

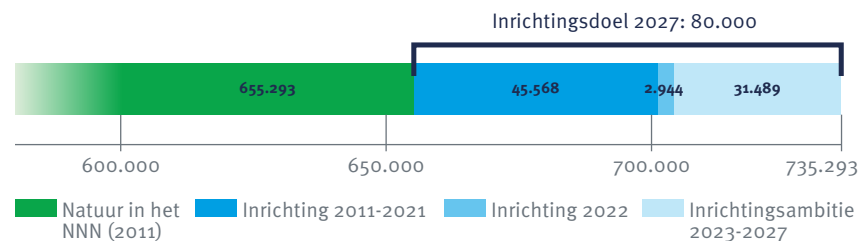
Natuurnetwerk Nederland: gezamenlijke aanpak tempoversnelling

De inrichting van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is en blijft een belangrijke opgave voor versterking en behoud van de (kwetsbare) natuur en biodiversiteit. Rijk en provincies werken hieraan door leefgebieden robuust te maken en te vergroten. De provincies hebben in het Natuurpact afgesproken om vóór het einde van 2027 minimaal 80.000 hectare nieuwe natuur te realiseren. Dit gebeurt door (landbouw)grond te verwerven en in te richten als natuur, en ook door gronden in te richten die in eigendom blijven van particulieren (functieverandering).

Voortgang in inrichting

In 2022 hebben de provincies 2.944 hectare nieuwe natuur ingericht. In totaal is sinds 1 januari 2011 48.511 hectare (61%) nieuwe natuur ingericht.

De oppervlakte natuur binnen de begrenzing van het NNN bedroeg op 31 december 2022 703.805 hectare. Dit betekent dat vanaf 1 januari 2023 nog 31.489 hectare van de 80.000 hectare ingericht moet worden.

Figuur 1: Ontwikkeling Natuurnetwerk Nederland.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 8 & GIS-data 9e VRN

Concluderend

Het aantal hectares dat voor het NNN wordt ingericht was in 2022 ongeveer evenveel als jaarlijks in de periode 2018-2020 en ongeveer 1.000 hectare

meer dan in 2021. Zoals we in de vorige Voortgangsrapportage Natuur hebben gemeld, is het jaarlijkse tempo van de inrichting nog steeds te laag om de overeengekomen afspraken in 2027 gerealiseerd te hebben. Daarom is in 2021 gestart met de gezamenlijke Taskforce ‘Versnelling inrichting restopgave 80.000 hectare extra natuur’.

Gezamenlijke aanpak

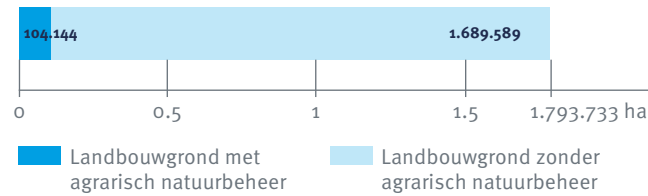
In 2022 heeft de Taskforce een bestuurlijk advies uitgebracht over mogelijke versnellingsstrategieën. Op basis daarvan hebben de provincies een gezamenlijke aanpak geformuleerd en tien provincies hebben een realisatiestrategie opgesteld met concrete acties gericht op versnelling. Daarnaast verkennen de provincies in IPO-verband met LNV diverse landelijke acties uit het advies om daar bestuurlijk over te adviseren.

Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer

Het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) is een subsidie voor agrarische collectieven vanuit provincies en waterschappen, gekoppeld aan het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Het is een belangrijk instrument voor de realisatie van de (internationale) natuur- en landschapsdoelen. Het ANLb ondersteunt het beheer van natuurgebieden en verbindt de natuurgebieden met elkaar. Daarnaast zijn er veel soorten die hun leefgebied in het agrarisch gebied hebben. Het doel van het ANLb is de instandhouding van de 68 VHR-doelsoorten door het verbeteren van de leefgebieden voor deze soorten.

Toename areaal

In 2022 nam de oppervlakte agrarisch natuurbeheer in Nederland toe met circa 1.000 hectare ten opzichte van 2021. In totaal is 104.144 hectare onder beheer. In 2022 is er € 81,6 miljoen subsidie aan de agrarische collectieven verstrekt. Dit is € 2,6 miljoen meer dan 2021. Deze groei zet naar verwachting de komende jaren door, omdat vanuit het Nationaal Strategisch Plan van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB-NSP) meer budget voor ANLb beschikbaar komt.

Figuur 2: Aandeel agrarisch natuurbeheer in totaal landbouwgebied (in hectare).

Bron: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Natuurkwaliteit: conditie van soorten en ecosystemen

De natuurkwaliteit is beschreven aan de hand van acht indicatoren die gezamenlijk een beeld geven van de conditie van soorten en van de conditie van ecosystemen. Op basis van de nieuwe data voor een drietal indicatoren voor de Vogel- en Habitatrichtlijn soorten - ‘Toestand Alle soorten’ (2), ‘Trend Habitat- en Vogelrichtlijnsoorten’ (3) en ‘Trend Alle Soorten’ (4) - zijn de veranderingen in het beeld van de natuurkwaliteit ten opzichte van vorig jaar minimaal.

Stand van zaken soorten en habitattypen VHR

Kijkend naar de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) is de natuurkwaliteit over de periode 2013-2018 onvoldoende, zoals ook al vermeld in de 7^e en 8^e VRN. Ongeveer driekwart van de Habitatrichtlijnsoorten (indicator 1) en 90% van de habitattypen (indicator 5) verkeren in een ongunstige Staat van Instandhouding (SvI). In diezelfde periode zijn iets meer habitattypen met een ongunstige SvI achteruitgegaan (zie hiervoor indicator 7). De update van indicator 3 toont dat de trend van de Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten ongeveer gelijk is gebleven of duidt op een lichte verbetering ten opzichte van vorig jaar.

Stand van zaken ‘alle’ soorten en ecosystemen

De update van indicator 2 en 4 laat zien dat toestand en trend van soorten stabiel is of een lichte afname vertoont. In 2022 wordt bijna 39% van de 1.771 bekeken soorten bedreigd in hun voortbestaan (indicator 2) en vanaf 2010 vertonen net zoveel van de 351 bekeken soorten een afname als een toename. Tussen de groepen van soorten zijn verschillen waarneembaar (indicator 4).

Van alle ecosystemen heeft over de periode 2010-2017 38% van het areaal landnatuur een vrij hoge tot hoge kwaliteit, tegenover 60% met een vrij lage tot lage kwaliteit (indicator 6). In het kader van de derde Lerende evaluatie van het Natuurpact werkt het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) aan een actualisatie van deze indicator. Deze kwam echter niet tijdig gereed om op te nemen in de negende VRN.

Programma Natuur

Het Programma Natuur is gericht op de realisatie van de benodigde condities voor een landelijk gunstige staat van instandhouding van Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten en van habitattypen in Natura 2000-gebieden en in leefgebieden waar sprake is van een te hoge stikstofdepositie voor stikstofgevoelige soorten en habitats. Rijk en provincies hebben hiertoe afspraken gemaakt in het Uitvoeringsprogramma Natuur.

Voortgang Programma Natuur in 2022

Voor de eerste fase van het Programma Natuur heeft het Rijk circa € 600 miljoen beschikbaar gesteld en verdeeld over de individuele provincies. Het gaat hierbij om maatregelen voor natuurherstel en natuurontwikkeling. Na een opstartjaar in 2021 is in 2022 de uitvoering op gang gekomen. Eind 2022 hebben de provincies circa 11% van de areaalopgave afgerond. Ongeveer 48% is in uitvoering.

Landelijke Bossenstrategie

In 2020 hebben Rijk en provincies een Landelijke Bossenstrategie opgesteld om te zorgen voor gezond, toekomstbestendig en maatschappelijk gewaardeerd bos. In 2021 is gestart met de uitvoering van deze strategie. De eerste realisatiecijfers in deze Voortgangsrapportage Natuur laten zien dat in 2021 en 2022 landelijk in totaal 823 hectare nieuw bos is gerealiseerd. Verder is 1.861 hectare natuurbos gerealiseerd. Dit betreft in veel gevallen de omvorming van bestaande bossen naar natuurtype N14 (vochtige bossen) of naar N15 (droge bossen). Een aanzienlijk deel van de realisatie van de Bossenstrategie is afhankelijk van de voortgang van het NPLG.

Context, actualiteit en leeswijzer

Ondanks alle inspanningen in het verleden gaat het nog steeds niet goed met natuur en biodiversiteit. Het ombuigen van de dalende in een stijgende lijn vereist veel inzet van veel partijen op uiteenlopende terreinen.

Dat bescherming van natuur en biodiversiteit is niet alleen iets voor in natuurgebieden weten we ondertussen. Het gaat om de natuur overal om ons heen: in natuurgebieden, in het landelijk gebied, rond steden en dorpen, zelfs op en rond gebouwen. Dat betekent ook dat veel meer partijen moeten gaan bijdragen aan de natuur. Het vraagt om maatregelen in onder meer de landbouw, industrie en mobiliteit. Alle sectoren moeten bijdragen aan de doelen op het gebied van stikstofreductie, reductie van uitstoot van broeikasgassen en verbetering van luchtkwaliteit.

In 2022 is gestart met het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Dit is een gebiedsgerichte en samenhangende aanpak waarin Rijk en provincies via gebiedsprogramma's werken aan oplossingen per gebied voor een gezonde natuur, schoon water en schone lucht. Hierin zijn onder andere beleidsopgaven voor natuur (VHR), terugdringen stikstofdepositie, klimaat (mitigatie en adaptatie) en water (KRW) samengebracht. Voor deze aanpak per gebied heeft het kabinet € 24,3 miljard gereserveerd.

Tegenslagen en natuursuccessen

Voor de natuur was 2022 opnieuw een droog jaar en de vogelgriep bleef genadeloos om zich heen grijpen. De tegenslagen zouden de natuursuccessen in 2022 bijna overschaduwen, zoals de 2.944 hectare nieuwe natuur in het NNN. In de coronaperiode, die inmiddels achter ons ligt, is de interesse voor de natuur blijvend toegenomen.

Nationale programma's

De voortzetting van eerder gestarte programma's, zoals Landelijke Bossenstrategie en Programma Natuur, maar ook de lancering van Agenda Natuurinclusief 1.0. komen aan de orde in [hoofdstuk 2](#). Deze programma's vergroten de aandacht voor meer en kwalitatief betere natuur direct in onze leefomgeving.

Op 17 juni 2022, op de Natuurtop in Flevoland, is de Agenda Natuurinclusief 1.0 gepresenteerd. Hiermee ontstaat een bredere en versterkte aanpak om natuur en economie te verbinden en de gehele samenleving te betrekken bij natuurbeleid. Inmiddels wordt gewerkt aan de Agenda Natuurinclusief 2.0. Meer hierover in [paragraaf 2.5](#).

Internationale ambities en verplichtingen

De benodigde impulsen in het natuurbeleid hebben niet alleen een nationale oorsprong, maar hangen ook samen met internationale ambities en verplichtingen. Hieraan heeft Nederland zich in zowel Europees als internationaal verband gecommitteerd. Denk aan de EU-Biodiversiteitsstrategie (EBS), onderdeel van de EU Green Deal, en het VN-Biodiversiteitsverdrag (CBD).

Aanvullend hierop zijn in december 2022 op de CBD-top in Montreal afspraken gemaakt over een Global Biodiversity Framework (GBF), een nieuw raamwerk voor biodiversiteit. Door een Nationaal Biodiversiteits- en Strategisch Actieplan (NBSAP) op te stellen werkt Nederland aan de nationale invulling van de in Montreal afgesproken ambities.

Tevens is in 2022 gewerkt aan de uitwerking van de EU Biodiversiteitsstrategie. In dit kader is onder andere onderhandeld over een natuurherstelverordening. Hiermee beoogt de Europese Commissie tegen 2050 het herstel van beschadigde ecosystemen en biodiversiteit in heel Europa. Op dit moment onderhandelen de Europese Commissie, de lidstaten en het Europese Parlement over de tekst van de verordening.

Via de afspraken uit het Natuurpact is een groot deel van het natuurbeleid gedecentraliseerd, maar dat geldt niet voor alle delen van het beleid. In [hoofdstuk 4](#) staat de voortgangsinformatie over de onderdelen waarvoor de rijksoverheid de (eerste) verantwoordelijkheid draagt, zoals natuur in de grote wateren. [Hoofdstuk 5](#) gaat over de beleidsonderdelen waarbij Rijk en provincies een gezamenlijke verantwoordelijkheid dragen.

Voortgang Natuurpact

In het [Natuurpact \(2013\)](#) hebben Rijk en provincies afgesproken hoe zij de natuur op het land ontwikkelen en beheren. De drie hoofddambities in het Natuurpact zijn: de biodiversiteit vergroten, de maatschappelijke betrokkenheid bij de natuur versterken en de verbinding tussen de natuur en economie versterken. Hiervoor werken Rijk en provincies, binnen de eigen rollen en verantwoordelijkheden, onder andere aan de inrichting van 80.000 hectare extra natuur in het Natuurnetwerk Nederland, goed (agrarisch) natuurbeheer en herstel van natuur en water- en milieucondities.

2.1 Ontwikkeling Natuurnetwerk Nederland (NNN)

Het Natuurnetwerk Nederland is het Nederlandse ecologische netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden op het land. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende (agrarisch) gebied. In het Natuurpact is afgesproken dat de provincies tussen 2011 en 2027 minimaal 80.000 hectare extra nieuwe natuur inrichten in het Natuurnetwerk Nederland (ten opzichte van de uitgangssituatie op 1 januari 2011). Dit gebeurt door (landbouw) grond te verwerven en in te richten als natuur en door gronden in te richten die in eigendom blijven van particuliere natuurbeheerders (functieverandering).

2.1.1 Inrichting, verwerving en omvang

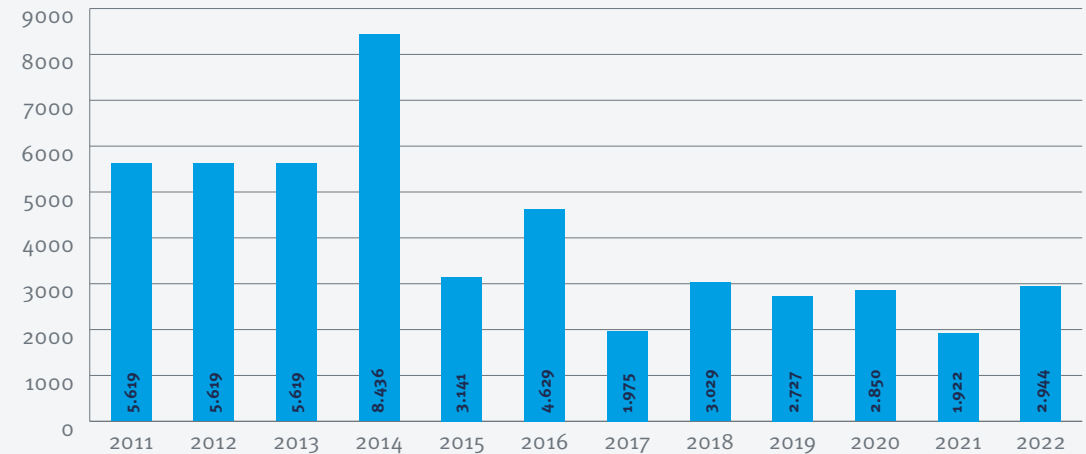
In 2022 hebben de provincies 2.944 hectare nieuwe natuur ingericht. In totaal is sinds 1 januari 2011 48.511 hectare (45.468 t/m 2021 + 2.944 uit 2022) nieuwe natuur ingericht (zie D in [tabel 1](#)). De oppervlakte natuur binnen de begrenzing van het NNN bedroeg op 31 december 2022 703.805 hectare (zie E). Dit betekent dat vanaf 1 januari 2023 nog 31.489 hectare (39%) van de 80.000 hectare ingericht moet worden (zie F en [figuur 5](#)).

Totaalbeeld natuur in het Natuurnetwerk Nederland sinds 1-1-2011

A Natuur in het NNN tot 1-1-2011	588.000 ha
B Actualisatie natuur in het NNN tot 1-1-2011	67.293 ha
C Totale natuur in het NNN tot 1-1-2011	655.293 ha
D Ingerichte natuur in het NNN tussen 1-1-2011 en 31-12-2022	48.511 ha
E Natuur in het NNN per 31-12-2022	703.805 ha
F Nog in te richten deel van 80.000 ha	31.489 ha
G Verwachte omvang van de natuur binnen het NNN per 31-12-2027	735.293 ha

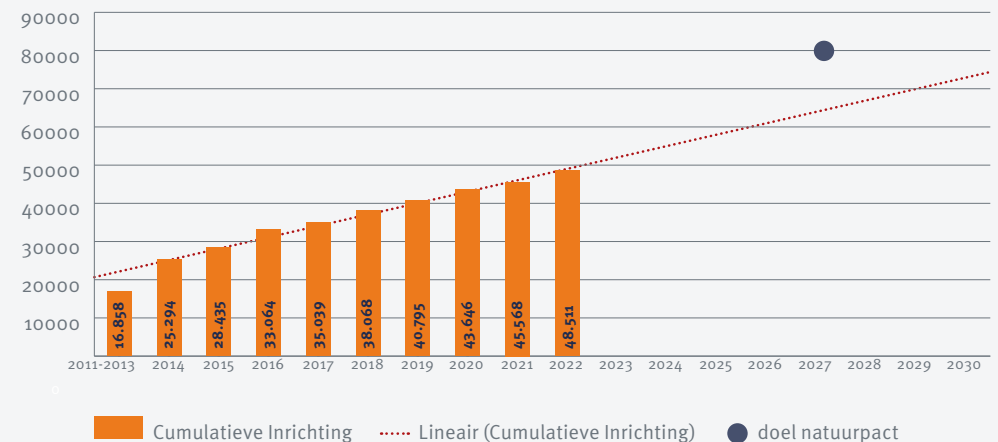
Tabel 1: Stand van zaken omvang Natuurnetwerk Nederland en natuur in het Natuurnetwerk Nederland per 1-1-2022 conform het Natuurpact.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 8 & GIS-data 9° VRN

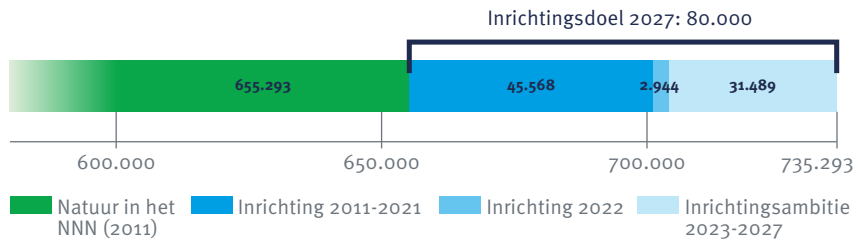
Figuur 3: Inrichting van gronden, per jaar. Een deel van deze inrichting is op gronden die al vóór 2011 verworven zijn.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 8 & GIS-data 9° VRN

Figuur 4: Trend inrichting van gronden, cumulatief.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 8 & GIS-data 9° VRN

Figuur 5: Ontwikkeling Natuurnetwerk Nederland.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 8 & GIS-data 9^e VRN

Concluderend is de oppervlakte van de in 2022 ingerichte NNN circa 1.000 hectare hoger ten opzichte van 2021 en ongeveer gelijk aan de jaarlijkse inrichting in de jaren 2018 tot en met 2020 (figuur 3). Om de opgave van 80.000 hectare ingerichte natuur eind 2027 te halen, blijft versnelling nodig. Daarom startten de provincies eind 2021 in samenwerking met het ministerie van LNV een Taskforce ‘Versnelling inrichting restopgave 80.000 hectare extra natuur’. In [paragraaf 2.1.2](#) staan de resultaten van deze taskforce in 2022.

Aanvullende ambities provincies

Aanvullend op de inrichtingsopgave van 80.000 hectare willen sommige provincies extra hectares inrichten in het NNN (in totaal 6.426 ha). Met name Noord-Brabant en Noord-Holland hebben na het afsluiten van het Natuurpact in 2013 vastgehouden aan een extra eigen ambitie. Daardoor ligt de inrichtingsambitie voor eind 2027 op in totaal 86.426 hectare nieuwe natuur binnen het NNN. De natuur binnen het NNN zou daarmee uitkomen op een omvang van 741.719 hectare (703.805 hectare uit [tabel 1](#) hierboven plus 37.915 hectare uit [tabel 4](#) in bijlage 1).

Legenda

- NNN ingericht (vanaf 2011)
- NNN verworven (vanaf 2011)
- Bestaande Natuur binnen NNN (vóór 2011)

0 5 10 20 30 40
Kilometers

Figuur 6: Voortgang van de verwerving en inrichting van natuur in het Natuurnetwerk Nederland (NNN) zoals aangeleverd door de provincies inclusief overlap NNN met de rijkswateren. Die overlap wordt nader onderzocht door Rijk en provincies, zie [2.1.3](#). Zie voetnoot 1 op [pagina 12](#) voor toelichting op NNN verworven.

Bron: GIS-data 9^e VRN

Onderhanden hectares

Tabel 5 in [bijlage 1](#) geeft een grove schatting van het aantal hectares dat elke provincie op korte termijn (uiterlijk 2024) verwacht in te richten, de zogenaamde onderhanden hectares. In totaal is dat 4.494 hectare (zie kolom C). Daarnaast geven de provincies aan hoeveel hectares zij kansrijk achten om vóór eind 2027 in te richten (20.108 hectare, zie kolom D) en van hoeveel hectares zij de inrichting vóór eind 2027 nog onzeker achten (13.314 hectare, zie kolom E). In deze cijfers is de extra ambitie van 6.426 hectare meegenomen.

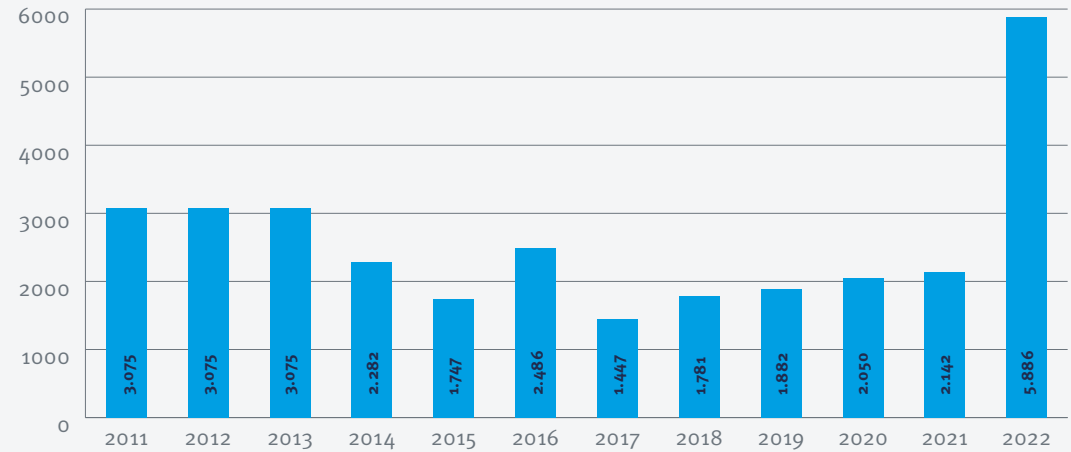
Voortgang verwerving van gronden (inclusief functieverandering)

In de periode 2011 tot en met 2022 is 30.929 hectare grond voor nieuwe natuur verworven (zie [figuur 8](#)). In 2022 is 5.886 hectare verworven. Dat is circa 4.000 hectare meer dan voorgaande jaren (zie [figuur 7](#))¹. Een groot deel van deze hectares is door de provincies verworven. Onder de verwerving vallen niet alleen de hectares die door de provincies zijn verworven, maar ook de hectares van particulieren met functieverandering. Bij functieverandering gaat het om gronden (vaak landbouwgrond) die in particulier eigendom blijven, maar de bestemming natuurgrond krijgen. Deze functieverandering wordt vastgelegd door een wijziging in het bestemmingsplan en in een notarieel vastgelegde kwalitatieve verplichting. De afwaardering naar natuurgrond wordt financieel gecompenseerd.

Natuur in beheer binnen het NNN

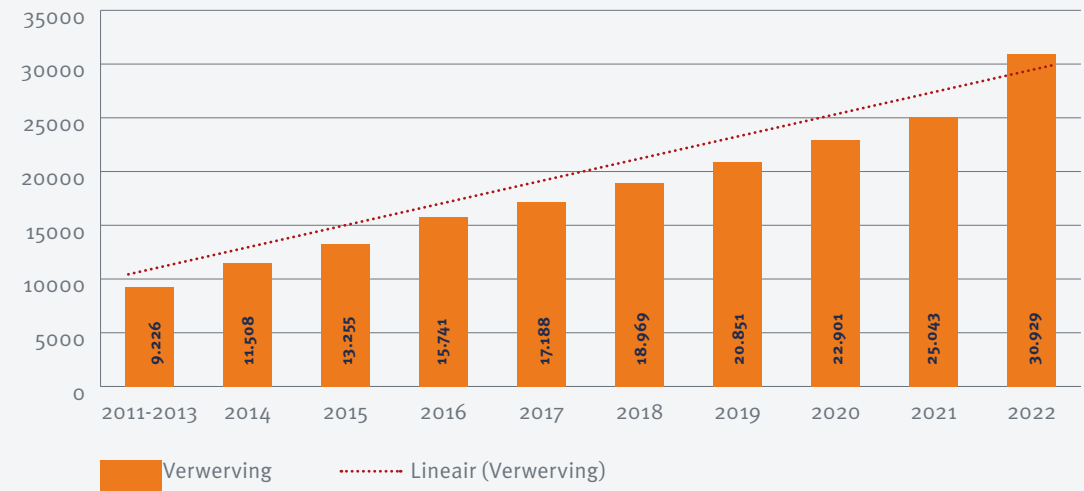
In 2022 verstrekten de provincies voor 497.535 hectare natuurbeheersubsidie (Subsidiestelsel Natuur en Landschap, zie [figuur 9](#)). De totale natuur binnen de NNN-begrenzing bedroeg op 1 januari 2023 703.805 hectare. Een overzicht met de hectares verwerving, inrichting en het beheer per provincie staat in [bijlage 1](#).

¹ De provincie Zuid-Holland heeft het afgelopen jaar bij het op orde brengen van de gegevens een grote hoeveelheid gronden met terugwerkende kracht op verworven gezet met als gevolg een flinke toename van ca. 4.000 ha verwerving in deze figuur ten opzichte van eerdere jaren. De provincie kan echter over het jaar 2022 geen onderscheid maken tussen verwerving vóór of verwerving na 2011. In de volgende VRN volgt een nadere analyse.

Figuur 7: Verwerving van gronden per jaar.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 8 & GIS-data 9^e VRN. Zie voetnoot 1

Figuur 8: Trend verwerving van gronden, cumulatief.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 8 & GIS-data 9^e VRN

2.1.2 Resultaten Taskforce 'Versnelling inrichting restopgave 80.000 hectare extra natuur'

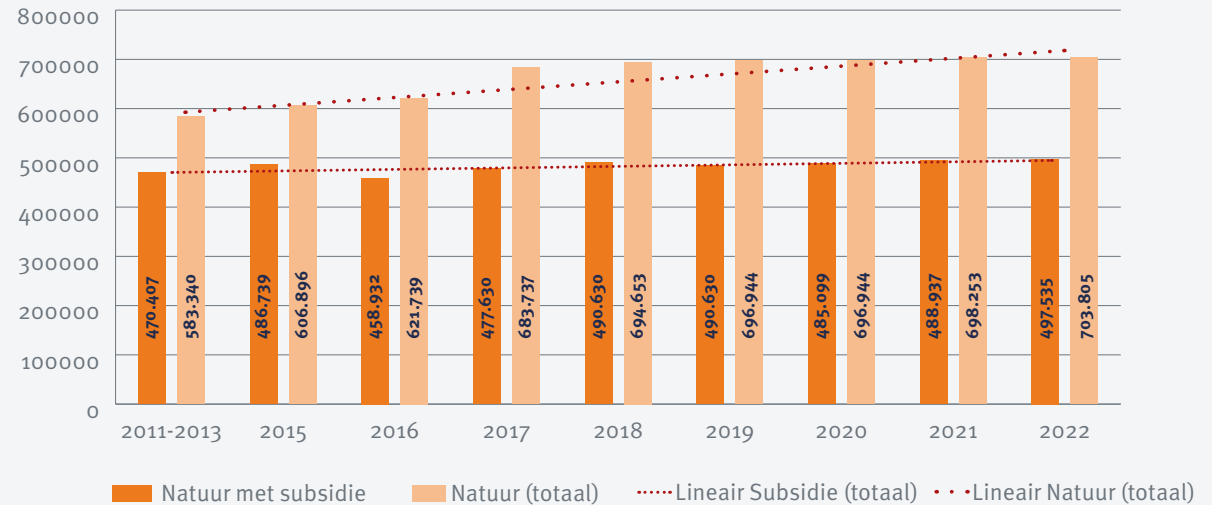
Eind 2021 hebben de provincies in samenwerking met het ministerie van LNV én in samenspraak met de terreinbeherende organisaties een Taskforce 'Versnelling inrichting restopgave 80.000 hectare extra natuur' ingesteld. Deze taskforce heeft in 2022 een bestuurlijk advies uitgebracht over mogelijke versnellingsstrategieën voor de inrichting van nieuwe natuur. De provincies hebben op basis van het advies besloten om een gezamenlijke aanpak te formuleren, gebaseerd op provinciale realisatiestrategieën met concrete acties gericht op versnelling. Daarnaast verkennen de provincies in IPO-verband met LNV diverse landelijke acties die zijn voorgesteld in het advies om daar bestuurlijk over te adviseren.

Bestuurlijke context

De gezamenlijke opgave van 80.000 hectare extra ingerichte natuur in het NNN in 2027 staat niet ter discussie. De completering van het netwerk is essentieel voor de natuur. Vaak zijn het namelijk de laatste schakels die bepalend zijn voor het ecologische functioneren van het totale natuurnetwerk. Alle provincies zetten zich daarom 100% in om de inrichting eind 2027 afgerond te hebben. Zij doen dat met het reeds beschikbare geld, zoals afgesproken in het Natuurpact. Daarbij zetten de provincies niet alleen in op het aantal hectares natuur (kwantiteit) maar hebben zij vooral ook aandacht voor het achterliggende doel: de kwaliteit. De provincies zetten in op extra aandacht voor beheerafspraken om enerzijds de kwaliteit op peil te houden of te verbeteren en anderzijds de afgesproken natuurdoelen op lange termijn te bestendigen.

Provinciale realisatiestrategieën

Elke provincie heeft in 2022 een realisatiestrategie opgesteld met aandacht voor concrete acties tot versnelling. De provincies Gelderland en Flevoland hebben aangegeven dat zij met de huidige strategie hun opgave voor het NNN tijdig zullen realiseren en hebben daarom geen aparte realisatiestrategie opgesteld.

Figuur 9: De ontwikkeling van de oppervlakte natuur in het NNN sinds 2011 in hectare.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 8 & GIS-data 9^e VRN

De strategieën spreken voor zich en kennen een eigen provinciale dynamiek en eigenheid. De realisatiestrategieën maken deel uit van de provinciale gebiedsprogramma's en vormen daarmee een onderdeel van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). De inrichting van de extra hectares natuur is namelijk een belangrijk onderdeel van het NPLG en is een van de doelen die alleen in samenhang met andere doelen op het gebied van natuur, water en klimaat gerealiseerd kan worden. De restopgave per provincie is ook opgenomen in het Ontwikkeldocument van het NPLG en komt aan de orde in de provinciale besluitvorming over het gebiedsprogramma in het kader van het NPLG. Het aanleveren van de realisatiestrategieën loopt daarop vooruit en vraagt dus mogelijk om bijstelling.

Samenwerking

De strategieën vormen de basis om als provincies onderling en samen met de gebiedspartners en het Rijk de voortgang te bewaken, van

elkaar te leren en belemmeringen op te lossen. Een (beperkte) restopgave na 2027 kan echter niet worden uitgesloten. Ontwikkelingen als beschikbare capaciteit, gestegen grondprijzen, verminderde grondmobiliteit, langdurige procedures en cumulatie van ruimtelijke vraagstukken kunnen van invloed zijn op de voortgang. Daarnaast moeten de provincies rekening houden met onder andere de gebiedsprogramma's in het kader van het NPLG en het Programma Natuur. De bestaande NNN-afspraken moeten daar goed op aansluiten. Rijk en provincies hebben daarom afgesproken met elkaar samen te werken bij de realisatie van de gebiedsgerichte doelen.

2.1.3. Beheer overige natuur

De oppervlakte beheerde natuur op het land buiten het NNN en de Natura 2000-gebieden bedraagt op 1 januari 2023 42.672 hectare. De verdeling per provincie is opgenomen in [tabel 2](#). De ligging ervan is opgenomen in [figuur 10](#). Op deze kaart zijn alle natuurgebieden op het land opgenomen.

Beheerde landnatuur buiten NNN & Natura 2000	
Provincie	Oppervlak (ha)
Drenthe	8.236
Flevoland	2.926
Fryslân	5.031
Gelderland	8.601
Groningen	3.853
Limburg	17
Noord-Brabant	71
Noord-Holland	27
Overijssel	11.136
Utrecht	2.375
Zeeland	83
Zuid-Holland	316
Totaal	42.672

Tabel 2: *Beheerde landnatuur buiten het NNN & Natura 2000. Provincies hebben in het verleden mogelijk grotere arealen bestaande natuur in beeld gebracht, op basis van een ruimere definitie dan in deze berekening is gehanteerd.*

Bron: Natuurbeheerplannen provincies

TOELICHTING BEREKENING NATUUR BUITEN HET NNN EN DE NATURA 2000-GEBIEDEN

De omvang natuur buiten het NNN (zie [tabel 2](#) en met paars aangegeven in [figuur 10](#)) en de Natura 2000-gebieden (met paars aangegeven in [figuur 10](#)) is berekend aan de hand van beheertypenkaarten uit de natuurbeheerplannen van de provincies. Het Natuurbeheerplan (NBP) is een beleidskader voor het provinciale natuurbeleid. In het NBP begrenzen en beschrijven de provincies de gebieden waarvoor beheerders subsidie kunnen aanvragen voor het beheer en de ontwikkeling van de natuur, agrarische natuur en landschapselementen. Deze natuur is onderverdeeld in beheertypen conform de Index Natuur en Landschap (Index NL). De provincies zijn bevoegd om eigen beleidskeuzes te maken en onderscheid te maken tussen het NNN en de natuur buiten het NNN (zie [figuur 10](#)). Voor de analyse zijn alle beheertypen meegenomen met een minimumoppervlakte van 100 m². Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) gebruikt dezelfde beheertypenkaart ook als basis voor analyses over de natuur in Nederland.

Verhoudingen tussen NNN, Natura 2000-gebieden en rijkswateren

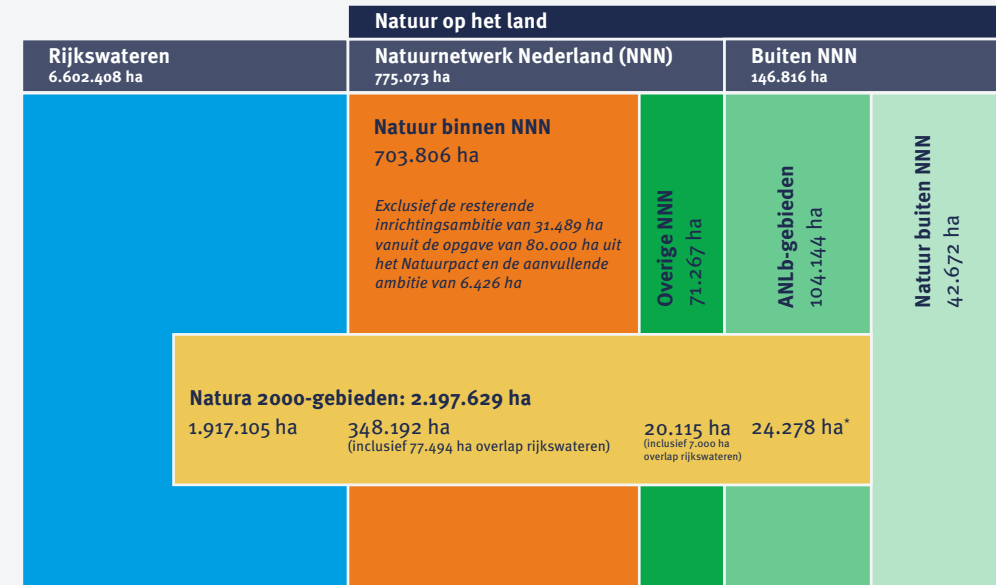
Figuur 11 (niet op schaal) geeft schematisch weer hoe het NNN zich verhoudt tot de Natura 2000-gebieden en tot de rijkswateren (zie ook [paragraaf 4.1](#)). Daarnaast zijn in deze figuur de natuur in beheer buiten het NNN en buiten Natura 2000-gebieden én de Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheergebieden (zie [paragraaf 2.4](#)) opgenomen. De onderbouwing van deze cijfers is terug te vinden in [tabel 6](#) in bijlage 1.

De provincies zijn verantwoordelijk voor natuurgebieden die vallen binnen de planologische begrenzing van het NNN. Op dit moment is de planologische begrenzing van het NNN ruimer dan de beoogde 741.850 hectare natuur. Dit komt omdat de provincies in eerste instantie ruimer hebben begrensd om voldoende mogelijkheden te hebben voor verwerving vanwege inliggende functies (agrarische percelen en infrastructuur) en omdat sprake is van overlap met de rijkswateren. Vandaar dat [figuur 11](#) ook de 'Overige NNN' schematisch weergeeft.

De binnen het NNN gelegen Natura 2000-gebieden op het land staan in [figuur 10](#). Het Rijk is verantwoordelijk voor natuurbehoud en -ontwikkeling in de rijkswateren, inclusief de Natura 2000-gebieden waarvoor Rijkswaterstaat voortouwnemer is (zie [figuur 12](#) en hoofdstuk 4).

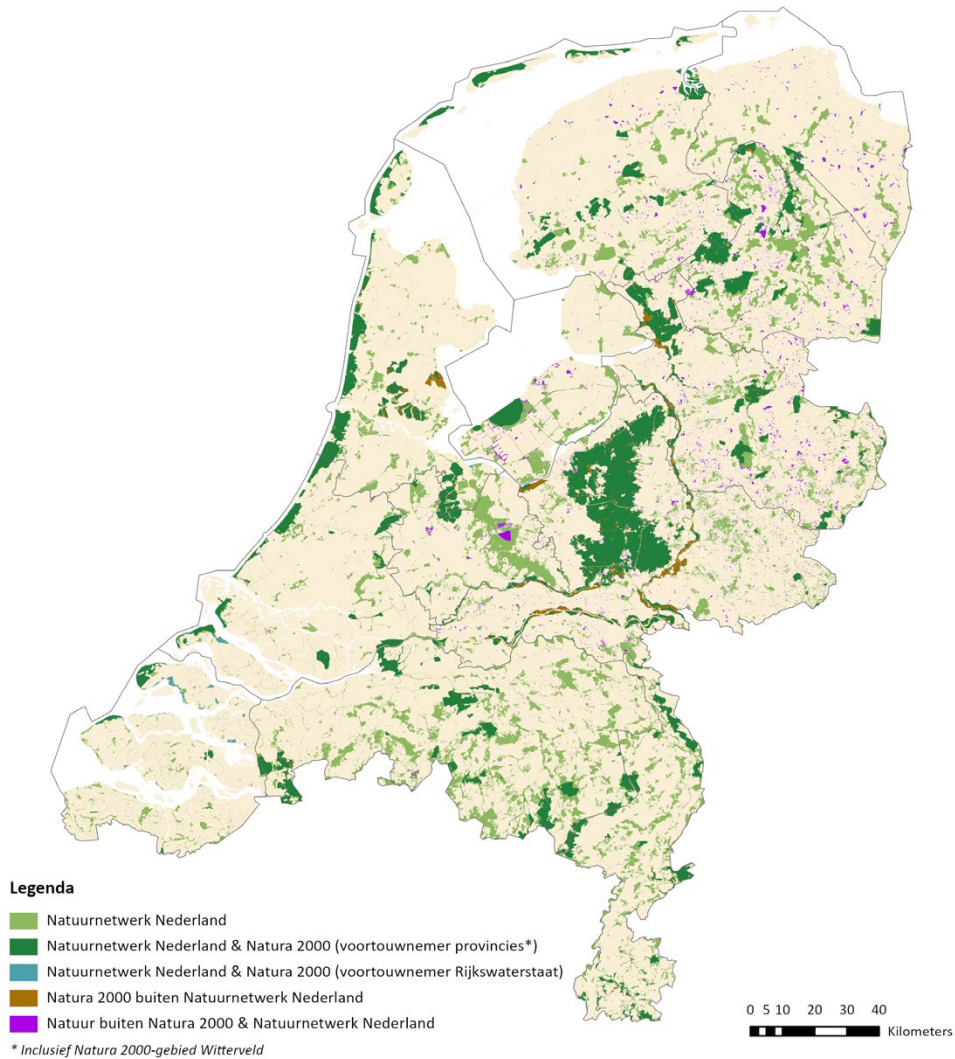
Uit de kaarten in [figuur 10](#) en [figuur 6](#) blijkt een overlap tussen de rijkswateren en de NNN-begrenzing, die nader wordt onderzocht door Rijk en provincies. In de rijkswateren geldt immers niet het beschermingsregime van het NNN (zie artikel 2.10 Besluit algemene regels ruimtelijke ordening). De geactualiseerde kaart met de begrenzing van de rijkswateren en van de Natura 2000-gebieden, waarvan het Rijk voortouwnemer is, als ook de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM)-gebieden, zijn opgenomen in [figuur 12](#).

Delen van een aantal Natura 2000-gebieden op het land zijn geen onderdeel van de natuur binnen het NNN (44.393 hectare).

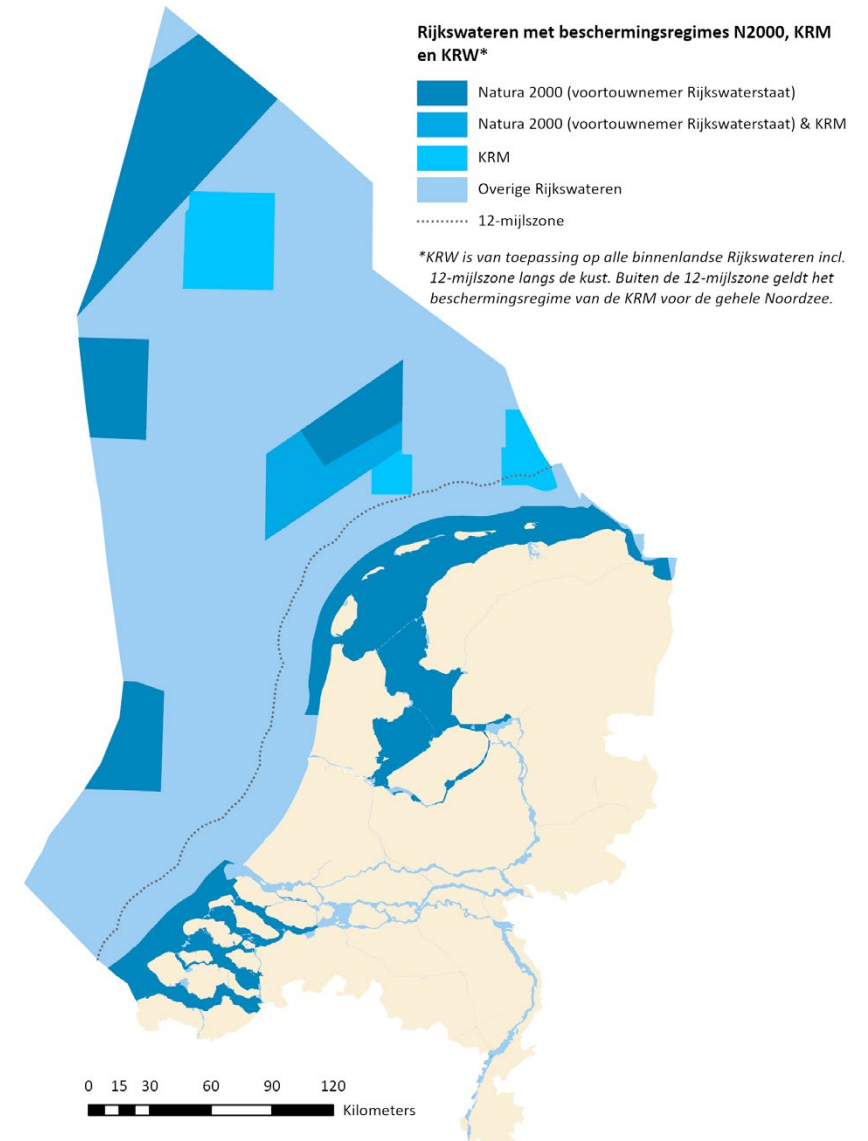
* Inclusief agrarische percelen en infrastructuur

Figuur 11: Schematische weergave NNN, Natura 2000-gebieden en rijkswateren.

Figuur 10: De ligging van het Natuurnetwerk Nederland, de Natura 2000-gebieden op het land met de voortouwnemers (provincies of Rijkswaterstaat) en de natuur buiten het NNN en de Natura 2000 op het land. Exclusief gebieden gelegen in de rijkswateren.

Bron: Natuurnetwerk Nederland: GIS-data 9^e VRN
 Bron: Natura 2000: Ministerie LNV
 Bron: Natuur buiten Natura 2000 & Natuurnetwerk: Zie paragraaf 2.1.3
 Bron: Rijkswateren: Dataregister Rijkswaterstaat

Figuur 12: Natuur in de rijkswateren.

Bron: Natura 2000: Ministerie LNV
 Bron: Beschermingsregimes rijkswateren: Rijkswaterstaat

Hiervan bestaat 20.115 hectare uit agrarische percelen en infrastructuur, die wel begrensd zijn binnen het NNN, maar niet begrensd zijn als natuur binnen het NNN. De resterende 24.278 hectare is gelegen buiten het NNN en omvat voor een groot deel gronden met ANLb-subsidie (zie [paragraaf 2.3](#)) en daarnaast ook agrarische percelen en infrastructuur.

Verder valt op dat enkele defensieterrinen die niet zijn aangewezen als Natura 2000-gebied, bij wet zijn uitgesloten voor aanwijzing als NNN. Bijvoorbeeld in Utrecht De Leusderheide en in Drenthe militair Oefenterrein Havelte en De Haar. Deze defensieterrinen hebben wel natuurwaarden, maar zijn dus geen onderdeel van het NNN.

2.2 Soortenbescherming

In de Wet natuurbescherming staat een algemene zorgplicht ter bescherming en instandhouding van alle wilde flora en fauna. Activiteiten als het doden, vangen of verstoren van deze dieren en het verwijderen van deze planten zijn in principe verboden. Deze bescherming is verankerd in Europese verplichtingen en afspraken waaraan Nederland zich in internationaal verband heeft gecommiteerd. Rondom soortbescherming speelden in 2022 de volgende hoofdonderwerpen.

Wolven

De [wolf](#) heeft zich verder uitgebreid in Nederland. Dit is te zien aan het stijgende aantal waarnemingen, maar ook aan het stijgende aantal gevallen waarbij wolven vee aanvallen. In 2022 zijn voor het eerst ook runderen en paarden aan de wolf ten prooi gevallen. De Minister voor Natuur en Stikstof heeft de Raad voor Dierenaangelegenheden in 2022 gevraagd een maatschappelijke dialoog over de wolf te organiseren. Het bestaande wolvenplan is in april 2023 aangevuld met een addendum. Provincies en Ministerie benadrukken het belang van bescherming van vee door adequate preventieve maatregelen. De provincies hebben de vaststelling van een

nieuw interprovinciaal wolvenplan uitgesteld tot begin 2024.

Vogelgriep

In 2022 zijn er grote uitbraken geweest van vogelgriep onder in het wild levende vogels, onder andere bij de grote stern. Minister Van der Wal heeft Sovon Vogelonderzoek Nederland en Wageningen Marine Research opdracht gegeven om de impact van vogelgriep op vogelpopulaties en mogelijke maatregelen te onderzoeken.

Exoten

Exoten zijn uitheemse plant- en diersoorten die door menselijk handelen bewust of onbewust in de Nederlandse natuur terecht zijn gekomen. Invasieve uitheemse planten en dieren kunnen schadelijk zijn voor natuur, onder meer door verdringing van inheemse soorten en verstoring van lokale ecosystemen. Ook kunnen ze schadelijk zijn voor de gezondheid en economie. Zo veroorzaken uitheemse rivierkreeften schade aan waterkwaliteit en tasten zij aquatische ecosystemen aan. In 2022 hebben het ministerie van LNV en provincies samen met waterschappen en andere betrokken partijen gewerkt aan een beheersingsaanpak uitheemse rivierkreeften.

Jacht en schadebestrijding

[Rapporten](#) tonen aan dat de haas en het konijn landelijk een ongunstige staat van instandhouding hebben. Minister Van der Wal heeft daarom besloten de jacht op het konijn in heel Nederland en op de haas in de provincies Groningen, Utrecht en Limburg niet open te stellen. Verschillende rechtszaken rondom de landelijke en provinciale vrijstellingen maken duidelijk dat een betere cijfermatige onderbouwing nodig is van zowel de veroorzaakte schade als de staat van instandhouding van de soorten. Naar aanleiding van deze ontwikkelingen is een traject in gang gezet om het systeem van jacht en faunabeheer onder de loep te nemen en meer toekomstbestendig te maken.

2.3 Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer

Meer dan de helft van het Nederlandse oppervlak is in gebruik als landbouwgrond. Een groot aantal soorten flora en fauna is deels afhankelijk van het agrarisch gebied voor hun voortbestaan. Een meer natuurbewuste manier van agrarisch ondernemen levert een belangrijke bijdrage aan de instandhouding en versterking van de Nederlandse biodiversiteit.

Het [subsiestelsel Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer](#) (ANLb) is een belangrijk onderdeel binnen de groenblauwe architectuur van het Nationaal Strategisch Plan, dat erop gericht is om via grondgebonden maatregelen de biodiversiteit en het landschap te versterken. Het ANLb wordt mede gefinancierd door de EU via het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB).

In 2022 keurde de Europese Unie het [Nationaal Strategisch Plan GLB voor de periode 2023-2027](#) (GLB-NSP) goed.

In 2022 is de openstelling van het ANLb voor 2023-2028 voorbereid. Hiervoor zijn landelijke afspraken gemaakt over de kaders en randvoorwaarden qua leefgebieden en de (deels) nieuwe categorieën water en klimaat. De provincies hebben de afspraken verwerkt in hun natuurbeheerplan.

Toename areaal ANLb

In 2022 nam de oppervlakte agrarisch natuur- en landschapsbeheer in Nederland toe met circa 1.000 hectare ten opzichte van 2021. In totaal is 104.144 hectare onder beheer. In 2022 is er € 81,6 miljoen subsidie aan de agrarische collectieven verstrekt. Dit is € 2,6 miljoen meer dan 2021. Zie [figuur 13](#).

Nieuwe verdeelsleutel ANLb

In 2022 is de financieringssleutel van het ANLb aangepast. De EU financiert 65% van de kosten (hiervoor was dit 75%). Daarnaast is

de landelijke verdeling van de beschikbare middelen over de provincies uitgewerkt in de IPO Taakgroep Agrarisch Beheer en later bestuurlijk vastgesteld.

Start beheer Aanvalsplan Grutto 2022

Met vrijgemaakte middelen van het ministerie van LNV is in 2022 gestart met de uitrol van extra en zwaar agrarisch natuur- en landschapsbeheer voor het [Aanvalsplan Grutto](#) in 13 gebieden en in 2023 aangevuld tot in totaal 27 gebieden.

2.4 Natuur en water

Natuur en water zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Maatregelen ten gunste van de waterkwaliteit en -kwantiteit hebben vaak een positief effect op de natuur.

Er zijn diverse mogelijkheden om de ontwikkeling van natuur, de vergroting van het Natuurnetwerk Nederland en de aanpak van de Natura 2000-gebieden optimaal te combineren met verbetering van de condities van de kwantiteit en de kwaliteit van het water. Ontwikkelingen waarbij maatregelen ten behoeve van waterdoelen en natuurdoelen kunnen worden [gecombineerd](#) zijn bijvoorbeeld:

- [Droogte en verdroging](#)
- [Verzilting](#)
- [Klimaatverandering onder andere via de \[Nationale Adaptieklimaatstrategie \\(NAS\\)\]\(#\)](#)

Typerend voor de zomer van 2022 waren de historisch lage rivierwaterstanden en de voor de [natuur](#) gevaarlijk lage grondwaterstanden. Zo bereikte de Rijn de [laagste stand in tientallen jaren](#). Daarnaast [nam het \(grond\)watergebruik toe](#). Door de droogte waren maatregelen nodig om verzilting tegen te gaan. Rijkswaterstaat en de waterschappen troffen bijvoorbeeld maatregelen om meer zoet water naar het westen van Nederland te [brengen](#).

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

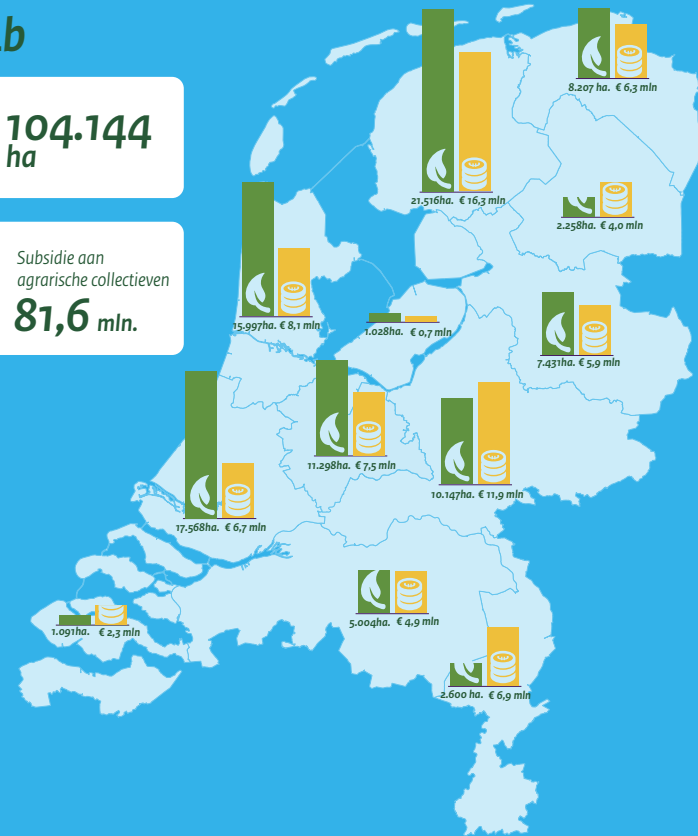
Agrarisch Natuur & Landschapsbeheer 2022

In opdracht van de Provincies

ANLb

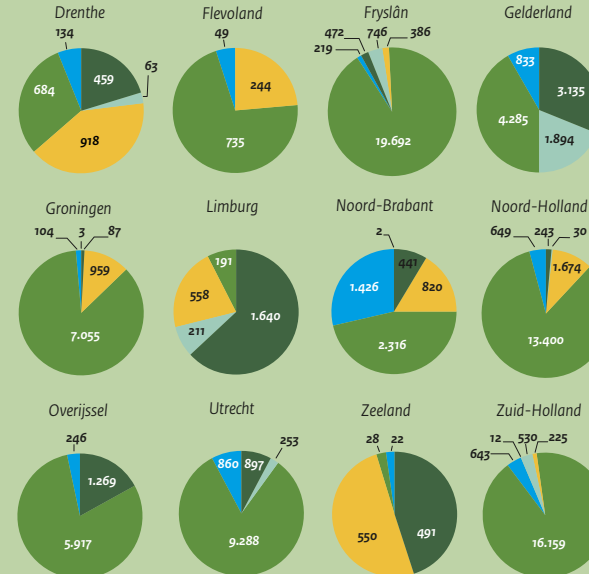
104.144 ha

Subsidie aan agrarische collectieven
81,6 mln.

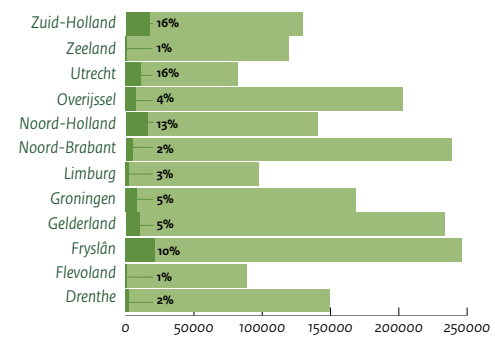
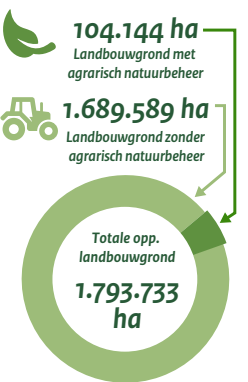

ANLb Leefgebieden per provincie (in hectare)

- open grasland
- droge dooradering
- open akker
- water
- natte dooradering

Aandeel agrarisch natuurbeheer in totaal landbouwgebied (in hectare)

* Toelichting areaal: voor het ANLb maken de agrarische collectieven vóór het beheerjaar met de provincie afspraken over een minimum en maximum te beheren of subsidiëren areaal. Een collectief heeft de opgave om minimaal de ondergrens van deze bandbreedte te realiseren voor het ontvangen van subsidie, en krijgt maximaal het subsidiebedrag dat hoort bij de bovengrens. Maar collectieven beheren vaak een groter areaal dan de afgesproken bandbreedte. Zo creëren ze een oppervlaktebuffer voor het geval dat er beheer uitvalt, bijvoorbeeld omdat een lid van het collectief niet aan de subsidievoorwaarden kan voldoen. De infographic bevat het areaal inclusief deze oppervlaktebuffer.

Figuur 13: Een overzicht van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) in 2022 per provincie. In beeld gebracht zijn: het aantal hectares en budget (grote kaart), het areaal leefgebied (cirkeldiagrammen) en het aandeel agrarisch natuurbeheer binnen het totale agrarisch areaal.

Bron: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

In drie programma's hebben Rijk, provincies en waterschappen uitgewerkt hoe zij omgaan met de uitdagingen op het gebied van water:

- [Nationaal Water Programma 2022-2027, vastgesteld op 18 maart 2022](#)
- [Regionaal waterprogramma](#)
- [Waterbeheerprogramma](#)

2.5 Agenda Natuurinclusief

In een natuurinclusieve samenleving is natuur verweven in alle maatschappelijke sectoren van de samenleving. Een belangrijk resultaat waar de provincies in 2022 gezamenlijk aan hebben meegewerkt is de presentatie van de eerste Agenda Natuurinclusief op de Natuurtop op de Floriade. Het doel van de Agenda Natuurinclusief 1.0 is om de transitie naar een natuurinclusieve samenleving te versnellen. Dat doen we als overheden, bedrijven, instellingen en burgers samen.

De [Agenda Natuurinclusief 1.0](#) is voorbereid en opgesteld door het Consortium Agenda Natuurinclusief (LNV, IPO, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Stichting LandschappenNL) in samenwerking met vertegenwoordigers uit acht relevante maatschappelijke domeinen. De Agenda Natuurinclusief 1.0 bestaat uit een krachtige boodschap en vijf agendapunten met twee concrete acties voor elk van de acht domeinen: bouw, energie, Financiën, infrastructuur, landbouw, onderwijs/bewustwording, vrijetijdseconomie en water. Eind 2022 is het domein Gezondheid toegevoegd aan de Agenda.

Uitvoering van de Agenda

De Minister voor Natuur en Stikstof heeft een Ambassadeur Natuurinclusief aangesteld om kracht en impuls te geven aan de uitvoering van de Agenda. Een programmabureau voert regie op de uitvoering van de agenda door nauw samen te werken met de domeinen en waar nodig ondersteuning te bieden.

De uitvoering van de Agenda Natuurinclusief 1.0 bestaat uit drie werklijnen:

- Het uitvoeren van concrete acties op acht domeinen.
- Het ontwikkelen van de Agenda 2.0 inclusief investeringsagenda.
- Het versterken en verbreden van 'de beweging natuurinclusief'.

Met deze Agenda wordt op een andere wijze en meer versterkt ingezet op de twee andere afspraken uit het Natuurpact: de verbinding van natuur en economie en de vermaatschappelijking van natuur.

Natuurkwaliteit

Een beknopte rapportage over natuurkwaliteit is op verzoek van de Tweede Kamer onderdeel van de Voortgangsrapportage Natuur (VRN) sinds de zevende rapportage over 2020. De natuurkwaliteit is beschreven aan de hand van acht indicatoren (figuur 14) die gezamenlijk een beeld geven van de toestand en trends van soorten en ecosystemen.

In de 9^e VRN zijn nieuwe data beschikbaar voor de volgende indicatoren: ‘Toestand Alle soorten’ (2), ‘Trend Habitat- en Vogelrichtlijnsoorten’ (3) en ‘Trend Alle Soorten’ (4). Een overzicht van alle indicatoren staat in [bijlage 3](#).

Samenvattend beeld natuurkwaliteit

De nieuwe data voor de indicatoren 2, 3 en 4 leiden niet tot een ander beeld van de natuurkwaliteit in Nederland. Daarmee zijn de veranderingen in natuurkwaliteit ten opzichte van vorig jaar minimaal. Dit is begrijpelijk omdat veranderingen in toestand of trends op landelijke schaal in het algemeen zeer geleidelijk gebeuren. Verbeteringen of verslechtingen van de natuurkwaliteit worden daardoor pas na meerdere jaren zichtbaar aan de hand van nieuwe monitorgegevens. Daarbij kunnen niet alle indicatoren jaarlijks worden geactualiseerd.

Uit indicator 3 ‘Trend Habitat- en Vogelrichtlijnsoorten’ blijkt dat de trend ongeveer gelijk is gebleven of duidt op een lichte verbetering ten opzichte van vorig jaar. Van de Habitatrichtlijnsoorten zijn meer soorten in aantal toegenomen dan afgenomen. Dat geldt in mindere mate ook voor de vogels van de Vogelrichtlijn, waarbij vooruitgaande en achteruitgaande soorten elkaar iets meer in balans houden.

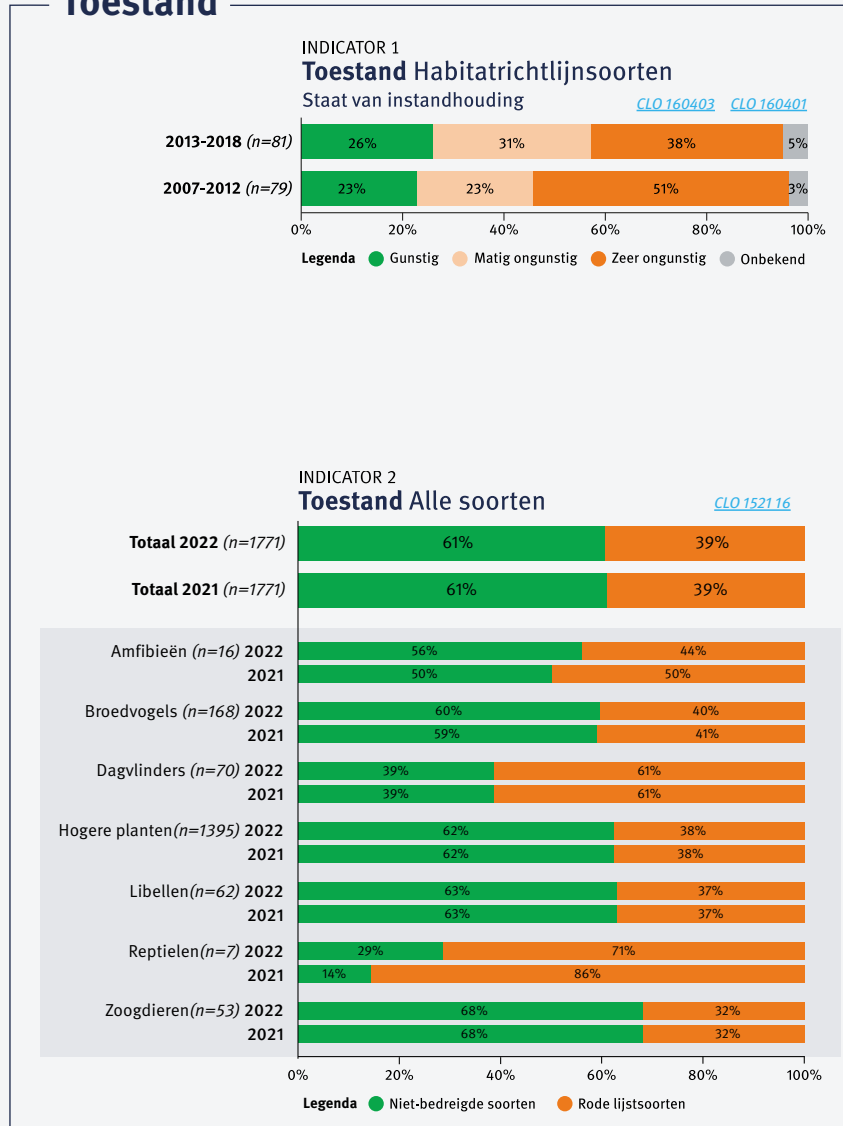
Kijkend naar de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) is de [natuurkwaliteit over de periode 2013-2018](#) onvoldoende², zoals ook al vermeld in de 7^e en 8^e VRN. Ongeveer driekwart van de Habitatrichtlijnsoorten (indicator 1) en 90% van de habitattypen (indicator 5) verkeren in een ongunstige Staat van Instandhouding (SvI). In diezelfde periode zijn iets meer habitattypen met een ongunstige SvI achteruitgegaan (zie hiervoor indicator 7).

Als we kijken naar de toestand en trends van soorten (indicator 2 en 4) en alle ecosystemen (indicator 6), dan zijn deze stabiel of is sprake van een lichte afname. We zien dat in 2022 bijna 39% van de 1.771 bekeken soorten wordt bedreigd in hun voortbestaan. Zoals ook al vermeld in de 7^e en 8^e VRN, heeft van alle ecosystemen 38% van het areaal landnatuur een vrij hoge tot hoge kwaliteit, tegenover 60% met een vrij lage tot lage kwaliteit (indicator 7).

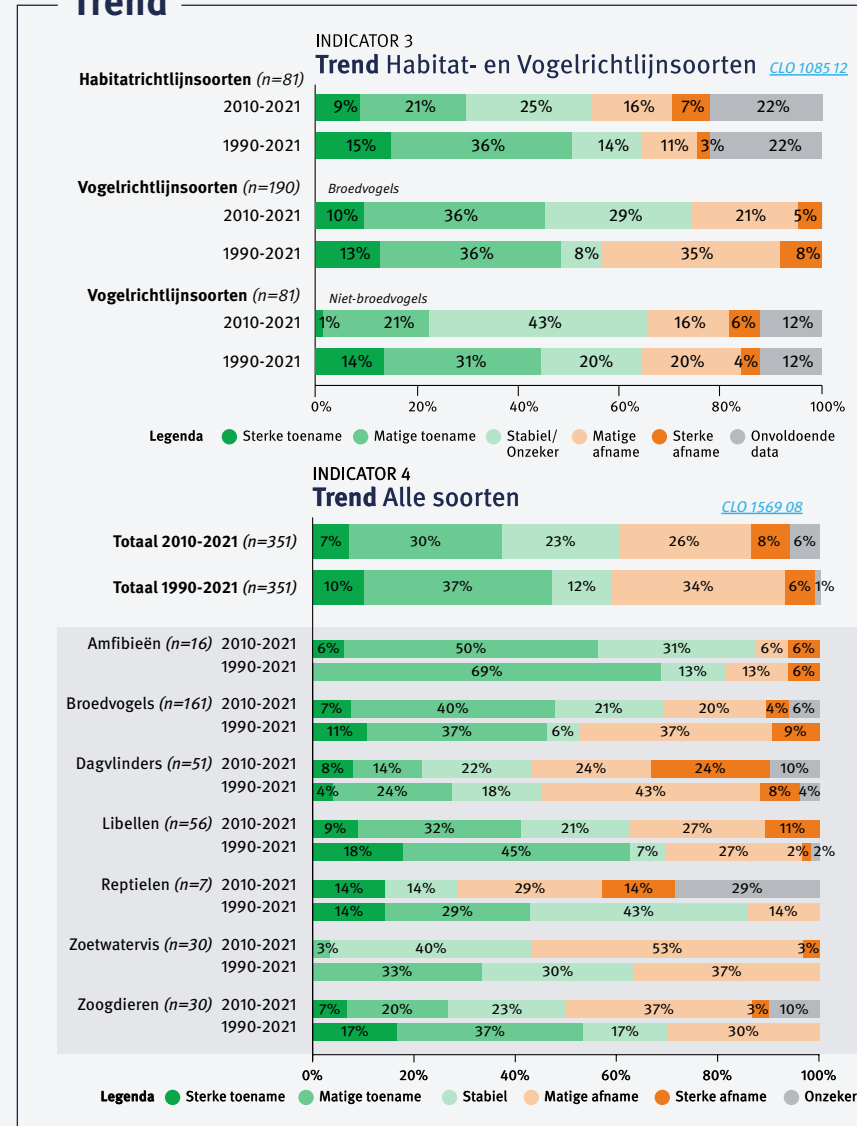
² Bijlsma et al., 2020. Europese Vogel- en Habitatrichtlijn 2019 Nederlandse rapportages over de status van de soorten en habitattypen van de Vogel- en Habitatrichtlijn in de periode 2013-2018. WOT brochure.

CONDITIE SOORTEN: TOESTAND EN TREND

Toestand

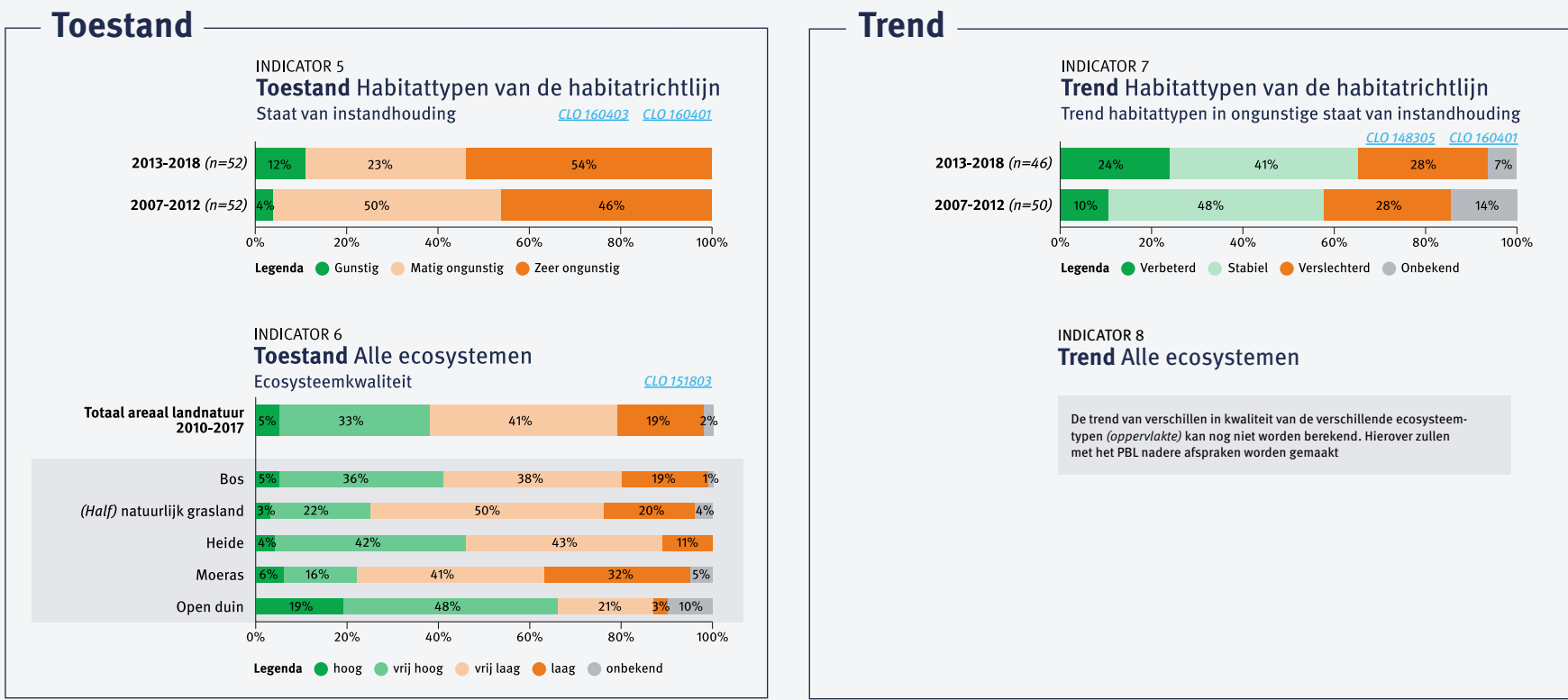

Trend

Figuur 14: Overzicht natuurindicatoren. Een toelichting bij elke indicator staat in bijlage 2.

CONDITIE ECOSYSTEMEN: TOESTAND EN TREND

Figuur 14: Overzicht natuurindicatoren. Een toelichting bij elke indicator staat in bijlage 2.

Rijksonderdelen natuurbeleid

Het Rijk heeft voor bepaalde onderwerpen een specifieke verantwoordelijkheid voor het natuurbeleid en de uitvoering ervan. De voortgang ervan bespreken we in dit hoofdstuk. Aan de orde komen het natuurbeleid en de natuuro uitvoering in: de rijkswateren (4.1), Caribisch Nederland (4.2) en de door infrastructuur doorsneden natuurgebieden (4.3).

4.1 Rijkswateren

Het Rijk is systeemverantwoordelijk voor de natuur in de rijkswateren: de Noordzee, de Waddenzee, de Eems-Dollard, het IJsselmeergebied, de Zuidwestelijke Delta en de grote rivieren. In totaal gaat het om meer dan 6 miljoen hectare. Hierbinnen is het Rijk verantwoordelijk voor de realisatie van de natuurdoelen die zijn geformuleerd op grond van de Kaderrichtlijn Water (KRW), de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) en de Vogel- en Habitatrichtlijn (voor zover het Rijkseigendom in Natura 2000-gebieden betreft). Provincies zijn verantwoordelijk voor de realisatie van natuur in de niet-rijkswateren en Staatsbosbeheer-eigendommen van de rijkswateren.

Begrenzing rijkswateren en overlap met NNN

De begrenzing van de rijkswateren is in 2022 op kaart weergegeven (zie [figuur 12](#)). Uit deze kaart en [figuur 11](#) blijkt dat de begrenzing van rijkswateren en het NNN elkaar overlappen. In de rijkswateren is het beschermingsregime van het NNN echter niet van toepassing (zie artikel 2.10 Besluit algemene regels ruimtelijke ordening). Rijk en provincies hebben een analyse uitgevoerd naar de omvang van de overlap en de redenen hierachter. In 2023 gaan zij de mogelijkheden na om de huidige overlap weg te werken en nieuwe overlap te voorkomen.

Totstandkoming projecten

De aard en wijze van uitvoering van de projecten in de rijkswateren verschilt van die van de projecten op het land. Landprojecten omschrijven we in hectares en voeren we doorgaans uit via vererving, inrichting en beheer. De projecten in de rijkswateren zijn niet op deze manier te omschrijven en kunnen we daarom beter duiden met een omschrijving van het project en de fase waarin het project zich bevindt (in voorbereiding, in uitvoering of afgerond). De projecten in de rijkswateren komen voort uit diverse visies, meerjarige programma's, strategieën en besluiten. Het werkings-

gebied, de onderwerpen en termijnen verschillen per rijkswater en komen over het algemeen tot stand na een uitgebreid bestuurlijk en politiek traject.

Programmatie Aanpak Grote Wateren

Een groot aantal projecten in de rijkswateren voeren we uit met financiering van de Programmatie Aanpak Grote Wateren (PAGW). Met de PAGW streven we in alle grote rijkswateren naar systeemintrepen die leiden tot een stabiel en samenhangend ecologisch netwerk van grote rijkswateren vanaf 2050. Daarmee dragen we bij aan de doelen voor Natura 2000 en KRW.

Overzicht van de voortgang

Het Rijk voert in de rijkswateren een groot aantal projecten uit voor behoud, herstel en ontwikkeling van de natuur. De voortgang ervan loopt gestaag door. Door de lange doorlooptijd van de meeste projecten ronden we jaarlijks een beperkt aantal ervan af. Hieronder volgt een overzicht van de voortgang van de belangrijkste projecten per rijkswater in 2022 en een tabel (zie [tabel 7](#), bijlage 3) met de belangrijkste projecten per rijkswater.

Noordzee

- In 2022 is het [Programma Noordzee 2022-2027](#) in werking getreden. Dit programma richt zich op een duurzaam en veilig gebruik van de Noordzee dat bijdraagt aan de maatschappelijke, economische en ecologische doelstellingen van Nederland. Het Rijk stelt hiermee de kaders voor zowel ruimtelijk gebruik van de Noordzee in relatie tot de toestand van het mariene ecosysteem als voor het beleid gericht op het verbeteren van de milieutoestand. Voor het mariene ecosysteem zijn onder andere gebiedsbescherming ([Noordzeeakkoord](#)) en soortenbescherming als maatregelen opgenomen.
- De [Mariene Strategie deel 3, maatregelen](#) is in werking getreden. Het gebied Borkumse Stenen is aangewezen als

beschermde gebied voor het herstel van het zeebodemeecosysteem op grond van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM). De begrenzing van de Centrale Oestergronden en het Friese Front is vergroot.

- De procedure voor de zienswijze op de beheerplannen Natura 2000 voor de Doggersbank, Klaverbank en Friese Front is doorlopen en afgerond. Naar verwachting worden de beheerplannen in 2023 vastgesteld.
- De Europese wetgeving voor visserijmaatregelen in (delen van) de Klaverbank, de Centrale Oestergronden en het Friese Front is voorgelegd aan het Europees Parlement en de Europese Raad. In maart 2023 is de wetgeving in werking getreden. Hierdoor is ongeveer 5% van de Nederlandse Noordzee gesloten voor bodemberoerende visserij. Daarnaast is er ook een gebied halfjaarlijks gesloten voor kieuw- en warnetvisserij.

Waddenzee

De Waddenzee is aangewezen als Natura 2000-gebied, KRW-waterlichaam en heeft de status van werelderfgoed. Doelstelling is een duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied, behoud van het unieke open landschap en een goede ecologische toestand van het water en directe omgeving.

- Voor de projecten Boschplaat/Terschelling, Herstel onderwaternatuur en Versterking Lauwersmeer is financiering gehonoreerd uit de PAGW.
- De realisatie van het project Vierhuizergat-Lauwersmeer is gestart.

In 2022 hebben we verder:

- de gevoeligheid van onderwaternatuur voor bodemberoering onderzocht;
- een inventarisatie opgeleverd van de gesloten gebieden in de trilaterale (Nederland, Duitsland, Denemarken) Waddenzee;
- een dashboard voor de Waddenzee ontwikkeld over klimaatadaptatie van de natuurwaarden;

- een handleiding uitgebracht over het bevorderen van duindynamiek;
- een pilot afgesloten over het stimuleren van platte oesterbanken;
- een Europese subsidie ontvangen voor het bevorderen van duisternis in het trilaterale waddengebied;
- de transitie van de bereikbaarheid van de eilanden een brede impuls gegeven;
- locaties aangewezen en gesloten van ruim 8.500 hectare voor garnalenvisserij;
- stapsgewijs mosselzaadgebieden gesloten (50% in 2022 en 65% in 2026) en navenant de ruimte van de mosselzaad- invanginstallaties opgeschaald;
- met concrete projecten en een marktverkenning de ontwikkeling van mariene aquacultuur op het land ondersteund. Dit deden we door de impact van de oogst van marien voedsel in de Waddenzee te verminderen en gelijktijdig het aanbod en de betekenis voor de regionale economie te versterken.

Het [Programma naar een Rijke Waddenzee](#) is per 31 december 2022 beëindigd. De komende jaren zullen we blijven investeren in natuurbeheer, herstel en ontwikkeling van de natuur van de Waddenzee.

Eems-Dollard

Een van de doelstellingen van het Programma Eems-Dollard 2050 is het verminderen van slib. Meerdere projecten zijn daarop gericht:

- In het project Kleirijperij wordt slib uit kwelders, havens en vaargeulen gerijpt voor toepassingen op landbouwgronden, dijkversterkingen en bouwmaterialen (kunstmatige riffen, ecologische stortstenen). In 2022 is met dit slib de eerste kilometer van de Brede Groene Dollarddijk versterkt, als pilot vier hectare landbouwgrond opgehoogd en slibblokken geperst die in de Eems-Dollard zijn gelegd ter bevordering van de onderwaternatuur.
- Verder zijn projecten in voorbereiding om binnen- en buitendijks slib in te vangen om het teveel aan slib uit het water-

systeem te kunnen halen.

- Voor het project Eemssijlen is extra financiering beschikbaar gesteld uit de PAGW.
- Het supplement 'Eems-Dollard' bij het Natura 2000 beheerplan Waddenzee is dusdanig gevorderd dat het medio 2023 de inspraak ingaat.

IJsselmeergebied

Met de gebiedsagenda IJsselmeergebied 2050 spannen overheden zich in om gezamenlijk te investeren in de natuur en ruimtelijke kwaliteit van het IJsselmeergebied. Alle projecten zitten nog in de planontwikkelingsfase, met uitzondering van de Marker Wadden, dat in 2023 is opgeleverd.

- Aan de Noord-Hollandse Markermeerkust versterken we de bestaande natuurwaarden door de aanleg van achteroevers, natuurvriendelijke oevers en voorzieningen van vismigratie. Hierdoor ontstaat een snoer van gebieden voor vissen, waterplanten en vogels.
- Bij de Oostvaardersoevers leggen we natte verbindingen aan naar de Oostvaardersplassen en Lepelaarsplassen en onderzoeken we hoe we het Markermeer met deze plassen kunnen verbinden. Door een ondiepe zone tussen het meer en de plassen te maken krijgt de biodiversiteit een impuls en wordt vismigratie beter mogelijk.
- Langs de Friese IJsselmeerkust hebben de buitendijkse gebieden door waterpeilbeheer en golfslag last van erosie en gaat leefgebied voor plant en dier verloren. We verbinden binnendijks en buitendijks gebied via geleidelijke overgangen tussen land en water en door ondiepe zones aan te leggen, waardoor betere leefgebieden voor vissen en vogels ontstaan.
- We onderzoeken de mogelijkheden voor nieuw leefgebied [Wieringerhoek](#) tussen het IJsselmeer en de Waddenzee om betere migratiemogelijkheden voor trekvissen, veilig broedgebied voor vogels en kansen voor brakwaternatuur te creëren.

- Met de aanleg van de Marker Wadden wordt natuurherstel van het Markermeer beoogd. We gebruiken zand, klei en slib uit het Markermeer om op grote schaal paaiplaatsen, eilanden en natuurlijke oevers te maken. Bedreigde dieren en planten profiteren daarvan. Met de bouw van zeven eilanden ontstaat een eilandengroep van ongeveer 1.300 hectare, inclusief het onderwaterlandschap. In 2021 zijn vijf eilanden opgeleverd. In 2022 is besloten hier nog twee eilanden aan toe te voegen, deze zijn inmiddels aangelegd. Daarnaast is het haveneiland gebouwd met een oppervlakte van ongeveer 250 hectare boven- en onderwaternatuur, dat toegankelijk is voor het publiek.

Zuidwestelijke Delta

- De sluizen van de Haringvliet staan op een kier. Als het water op het Haringvliet lager is dan op zee kunnen de trekvissen de sluizen passeren richting hun paaigebieden, die stroomopwaarts liggen. Het zoet water in het Haringvliet blijft gegarandeerd ten oosten van de lijn Middelharnis en het Spui. We voeren het Kierbesluit stapsgewijs in en onderzoeken de zoutverspreiding, de visintrek en de ecologische effecten. Deze kennis leidt uiteindelijk tot een nieuwe bediening van de Haringvlietsluizen waarmee naast waterveiligheid en zoetwatervoorziening ook de natuur wordt bediend.
- Samen met de regio willen we in de Grevelingen de waterkwaliteit en de natuur boven en onder water verbeteren door beperkt getij terug te brengen. Als gevolg van de afsluiting van de Grevelingen is er jaarlijks in de zomer een tekort aan zuurstof in en net boven de waterbodem. Het bodemleven, waar vissen en vogels van afhankelijk zijn, verschaalt.
- We gaan in de pilot Schorer- en Welzingepolder samen met regionale partijen integrale gebiedsconcepten in de praktijk testen voor klimaatbestendige natuur, landbouw en waterveiligheid.
- We gaan de zandhonger in de kom van de Oosterschelde aanpakken, die zorgt voor het verdwijnen van zandplaten,

schorren en slikken, om daar het leefgebied van onder meer zeehonden en steltlopers te herstellen. Dit project wordt een vervolg op het lopende project voor zandsuppletie op de Galgeplaat.

Westerschelde

Nederland en Vlaanderen hebben een verdrag over de uitvoering van de [Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium](#). Hierin staan onder andere afspraken over de verdieping van de vaargeul in de Westerschelde en de realisatie van (in Nederland 600 hectare) natuur in de riviermond, waarvan circa 300 hectare in de Hedwigepolder.

- In oktober 2022 is de eerste verbinding geopend tussen de Westerschelde en het Hedwige-Prosperproject en stroomt het water met eb en vloed het gebied in en uit. Volgens de planning zijn de werkzaamheden medio 2023 afgerond. Daarna start de bouw van de uitkijktoren op de Panoramaheuvel in het gebied.
- In het project Zimmerman is de eerste strekdam aangelegd. We wachten op een uitspraak van de Raad van State om de laatste twee strekdammen aan te leggen.
- Het project Waterdunen (121 hectare getijdenatuur) is afgerond.
- In de derde tranche PAGW is het project Schorre-Welsingerpolder gehonoreerd.

Uit de jaarlijkse monitoring blijkt het algemene beeld dat de natuur zich ontwikkelt als voorzien en gewenst.

Grote rivieren

- De IJssel Vecht Delta is het overgangsgebied tussen de beide rivieren IJssel en Vecht en het IJsselmeer bestaande uit rivierengebied, veenweidegebied en polderlandschappen. Onze inzet is om een laagland-moeras te ontwikkelen op het overgangsgebied, waarmee het areaal deltalandschap wordt uitgebreid met riet- en veenmoerassen, natuurlijke graslanden, oobossen, natuurlijke oevers en geulen. Hiervan profiteren onder andere

de kievitsbloem en de roerdomp.

- De Gelderse Poort is globaal het gebied vanaf de Duitse grens tot Driel voor de Nederrijn, de Rijnstrangen, de Waal tot voorbij Nijmegen en de Zuidelijke IJssel tot Dieren. Onze inzet is de versterking van het rivierlandschap door onder andere oobossen en rietmoerassen te ontwikkelen en de huidige omvang van natte graslanden, geulen en plassen uit te breiden. We beogen dat het gebied zich verder ontwikkelt tot leefgebied voor de zwarte ooievaar.
- Staatsbosbeheer is doorgegaan met de inrichting van de resterende taakstelling uit het programma Nadere Uitwerking Rivierengebied (NURG). Daarin wordt een deel van de uiterwaarden als natuur ingericht. Het programma NURG is in 2020 afgesloten en de resterende taakstelling van circa 800 hectare realiseert Staatsbosbeheer de komende jaren in samenhang met andere programma's, zoals de Programmatische Aanpak Grote Wateren of de Kaderrichtlijn Water. In 2022 is 3 hectare verworven en 131 hectare ingericht, waardoor in totaal van de opgave van 6.685 hectare nu 6.539 hectare is verworven en 6.018 hectare ingericht en in beheer is.
- Voor de projecten inrichting Ketelpolder en Vierwaarden is financiering gehonoreerd uit de PAGW.
- Het Natura 2000 beheerplan Grensmaas is zodanig gevorderd dat het medio 2023 de inspraak ingaat.

4.2 Caribisch Nederland

Het Rijk heeft € 35 miljoen beschikbaar gesteld voor de uitvoering van fase 1 van het [Natuur en Milieubeleidsplan Caribisch Nederland 2020-2030 \(NMBP\)](#). In 2022 is een programmastructuur opgezet met onderliggende projectplannen inclusief benodigde capaciteit op de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba om het NMBP uit te kunnen voeren. De uitgevoerde projecten zijn gericht op:

- mangroven- en koraalherstel, uitbreiding riolerings- en waterzuivering en monitoring van (zee)waterkwaliteit op Bonaire;

- koraalherstel, bestrijding invasieve soorten en herstel van het droog tropisch bos op Sint Eustatius;
- herbebossing, bestrijding van loslopende geiten en uitbreiding van de hydroponics farm op Saba.

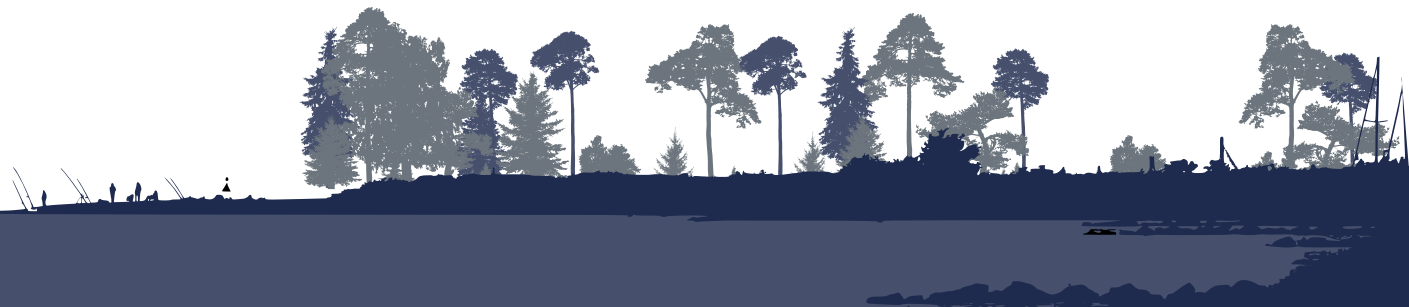
Overkoepelend is gewerkt aan een kennisagenda voor Caribisch Nederland en aan samenwerkingsovereenkomsten met de landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten.

4.3 Door infrastructuur doorsneden natuurgebieden

Natuurgebieden in Nederland zijn de afgelopen decennia versnipperd geraakt door de aanleg van wegen, vaarwegen en spoorwegen. In het wild levende dieren zijn daardoor steeds meer vast komen te zitten in een onnatuurlijk klein leefgebied.

Daarom werken Rijk en provincies aan de realisatie van natuurlijke verbindingen tussen natuurgebieden. Dit doen we met de aanleg van ecoducten, ecoduikers, faunatunnels en makkelijk uitreedbare oevers rondom Rijksinfrastructuur. De dieren waarvoor de voorzieningen bedoeld zijn, gebruiken deze verbindingen intensief.

Het hiertoe opgestelde [Meerjarenprogramma Ontsnippering](#) is in 2018 afgerond. Sindsdien zijn 16 van de 28 overgebleven knelpunten opgelost. Op dit moment resteren nog 12 knelpunten waarvan de uit te voeren maatregelen gekoppeld zijn aan grote, nog uit te voeren infrastructuurprojecten. Deze projecten lagen in 2022 onder andere stil als gevolg van de stikstofproblematiek. In 2022 zijn daarom geen knelpunten opgelost.

Samenwerking Rijk en provincies

In dit hoofdstuk doen we verslag van drie onderwerpen waarvoor Rijk en provincies intensief samenwerken: de regeling Versneld natuurherstel (zie 5.1), het Programma Natuur (5.2), de Landelijke Bossenstrategie (5.3) en de Nationale Parken (5.4). In het Programma Natuur richten we ons op gebieden met een te hoge stikstofdepositie. Met de Bossenstrategie werken we aan een gezond, toekomstbestendig en maatschappelijk gewaardeerd bos.

5.1 Regeling Versneld natuurherstel

Te veel stikstof is schadelijk voor natuur. In Natura 2000-gebieden zijn daarom maatregelen nodig om natuur te herstellen.

Bijvoorbeeld om dieren en planten die daar leven te beschermen. Om hieraan bij te dragen heeft het Rijk in 2020 aangekondigd eenmalig € 125 miljoen beschikbaar te stellen via de [regeling Versneld natuurherstel](#).

In totaal is in twee tranches voor € 53 miljoen aan projecten gehonoreerd. In 2022 is voor € 11,5 miljoen in de tweede en laatste tranche aan projecten gehonoreerd. Er komt geen derde tranche. Resterende middelen (€ 28,1 miljoen) worden ingezet voor stikstofbeleid.

In 2022 hebben onder andere de Provinciale Landschappen, Natuurmonumenten, De Bosgroepen en particuliere eigenaren aanvragen gedaan. De maatregelen betreffen vooral verwijderen van opslag, toevoegen van steenmeel, hydrologische maatregelen, begrazing, plaggen en chopperen. Realisatie van alle projecten vindt plaats in de periode tot en met 2025.

Aan Staatsbosbeheer is apart opdracht verleend voor versneld natuurherstel (€ 38,4 miljoen). Realisatie wordt in 2023 afgerond.

Deze snelle eenmalige impuls draagt bij aan hetzelfde doel als de meerjarige middelen van het Programma Natuur (paragraaf 5.2).

5.2 Programma Natuur

Het Programma Natuur is gericht op de realisatie van de benodigde condities voor een landelijk gunstige staat van instandhouding van VHR soorten en habitattypen in Natura 2000-gebieden en leefgebieden waar sprake is van een te hoge stikstofdepositie voor stikstofgevoelige soorten en habitats. Rijk en provincies hebben hiertoe afspraken gemaakt in het [Uitvoeringsprogramma Natuur](#).

De te nemen maatregelen voor natuurherstel in het Programma Natuur betreffen:

- verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden (inclusief vitalisering bos);
- hydrologische verbetering;
- versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden;
- maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden;
- overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact (zoals recreatieve zonerings of extra inzet op invasieve exoten);
- aanleg van bos in het kader van boscompensatie voor bosgebied dat vanaf 1 januari 2017 is gekapt voor het behalen van de instandhoudingsdoelen in Natura 2000-gebieden.

In het Uitvoeringsprogramma Natuur hebben Rijk en provincies bestuurlijk afgesproken dat de middelen van het Uitvoeringsprogramma aanvullend op het Natuurpact worden ingezet.

Het Programma Natuur kent twee fases: de fase 2021-2023 en de fase 2024-2030. De projecten die de provincies in de eerste fase uitvoeren zijn voornamelijk projecten waarvoor de plannen gereed zijn of in een dusdanig gevorderd stadium zijn dat de uitvoering op korte termijn kan starten. Het Rijk financiert deze projecten via de [Regeling Specifieke Uitkering Programma Natuur](#).

De projecten in de tweede fase worden uitgevoerd via een integrale, gebiedsspecifieke aanpak van natuur- en systeemherstel op basis van natuurdoelanalyses. Deze analyses geven inzicht in het te realiseren doelbereik ten aanzien van habitats, leefgebieden en soorten.

Voortgang in 2022

Voor de eerste fase van het Programma Natuur heeft het Rijk circa € 600 miljoen beschikbaar gesteld en verdeeld over de individuele provincies. Na een opstartjaar in 2021 is in 2022 de uitvoering op gang gekomen. Eind 2022 hebben de provincies circa 11% van de areaalopgave afgerond en ongeveer 48% in uitvoering.

de opgave en de voortgang van de categorieën maatregelen per Natura 2000-gebied per provincie. Opgave en voortgang zijn weergegeven in hectares en betreffen de oppervlakte waarop de maatregelen effect zullen hebben. De weergegeven hectares kunnen overlappen tussen de categorieën maatregelen en zijn derhalve niet in zijn totaliteit opgeteld.

In [tabel 3](#) staat een samenvatting van de opgave en voortgang per categorie maatregelen per provincie. In [tabel 8](#) in bijlage 4 staan

Typen maatregelen																					
Provincie	A			B			C1			C2			D			E			F		
Type maatregelen	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie		
	Verwijderen opslag, plaggen, begrazing, verschralen, bekalken, kleinschalige aanleg en inrichting			Hydrologisch onderzoek, moerasontwikkeling, waterpeil verhogen, vernatten, onderhoud aan sloten, water vasthouden, verontdiepen			Sleutelhectares NNN			Additionele inrichting voor natuurherstel op sleutelhectares			Natuurinclusieve landbouw, ecologische verbindingen, additionele verwerving voor natuur			Zonering recreatie, bestrijding invasieve exoten			Aanleg van bos (bij voorkeur buiten het NNN)		
	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)
Groningen	1.027	0	530	162	0	6	0	0	0	0	0	0	16	16	0	848	0	0	Niet van toepassing		
Fryslân	3.023	0	260	3.930	0	1.170	197	161	0	0	0	0	360	0	0	133	0	133	Niet van toepassing		
Drenthe	1.740	589	1.151	14.152	1.296	12.856	0	0	0	3.923	0	3.923	0	0	0	350	350	0	39	8	0
Overijssel	20.952	2.769	18.183	7.290	453	6.837	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	170	4	100
Flevoland	699	15	108	703	58	66	45	0	0	45	0	0	750	0	0	0	0	0	Niet van toepassing		
Gelderland	2.108	224	1.172	1.610	0	0	0	0	0	0	0	0	2.650	0	0	240	0	0	120	0	0
Utrecht	326	0	298	390	0	273	109	0	0	0	0	0	35	0	35	155	0	155	7	0	7
Noord-Holland	1.327	0	750	793	0	0	157	48	0	25	3	0	100	0	40	330	1	1	31	0	0
Zuid-Holland	1.223	213	407	980	0	0	366	0	15	366	0	0	107	0	0	318	0	5	2	0	0
Zeeland	1.409	10	615	1.682	839	10	48	0	0	52	0	0	1.167	0	65	3.755	1.090	1.396	4	0	0
Noord-Brabant	11.417	2.000	4.239	11.392	4.025	2.025	545	0	0	1.432	0	20	11.398	0	100	240	20	156	811	0	48
Limburg	2.365	23	1.633	172	10	75	0	0	0	0	0	0	9	0	9	2.929	49	594	29	0	0
TOTAAL	47.615	5.843	29.345	43.255	6.681	23.318	1.467	209	15	5.843	3	3.943	16.593	16	249	9.298	1.510	2.439	1.213	12	155

Tabel 3: samenvatting opgave en voortgang per categorie maatregelen per provincie in 2022.

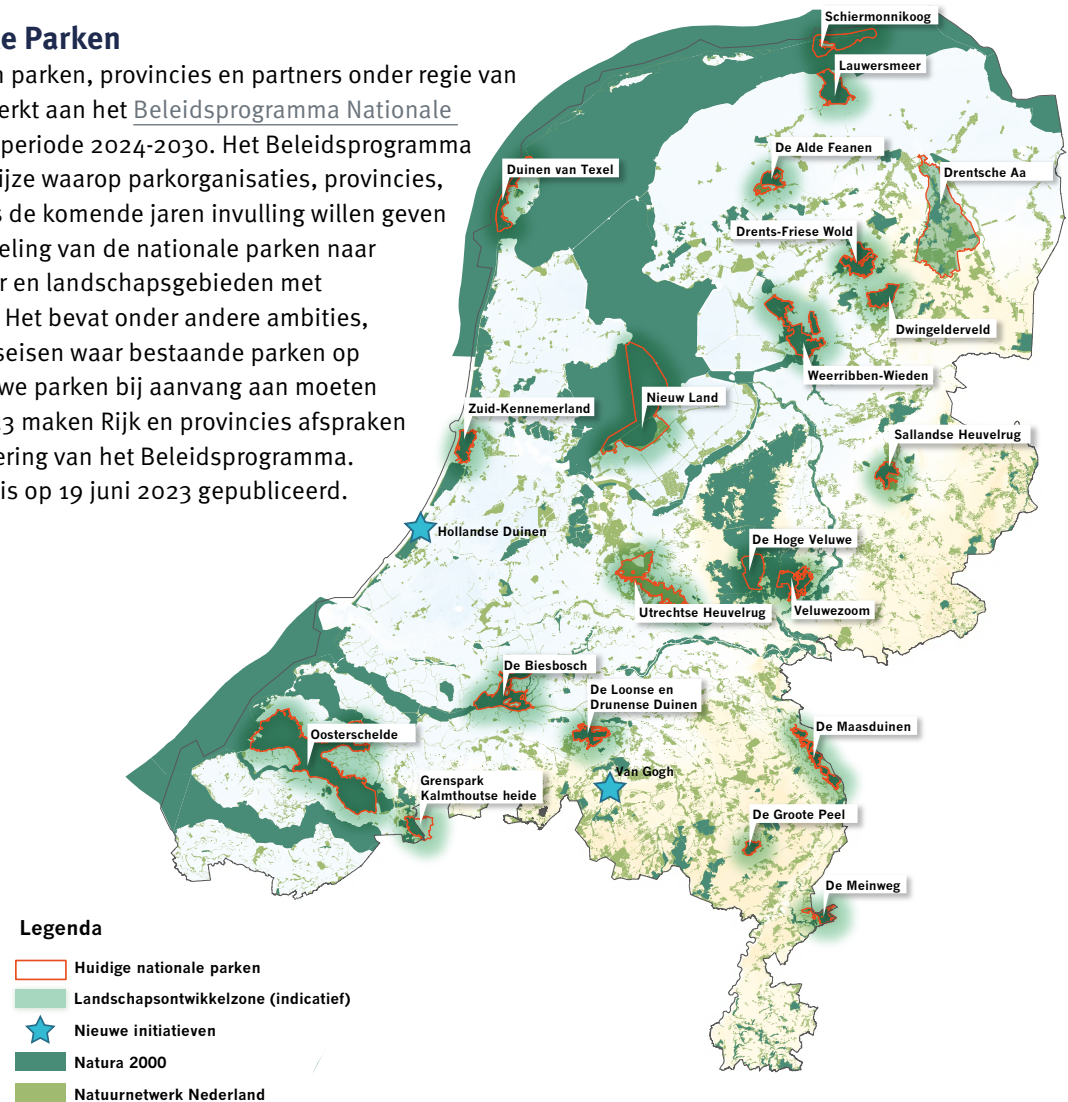
5.3 Landelijke Bossenstrategie

In 2021 is gestart met de uitvoering van de Landelijke Bossenstrategie (zie ook [bijlage 5](#)). Rijk en provincies hebben deze strategie in 2020 opgesteld met de ambitie om te zorgen voor een gezond, toekomstbestendig en maatschappelijk gewaardeerd bos en zo invulling te geven aan klimaatdoelstellingen en verbetering van de biodiversiteit. In 2021 en 2022 is landelijk in totaal 823 hectare bos gerealiseerd. Een aanzienlijk deel van de realisatie van de Bossenstrategie is afhankelijk van de voortgang van het NPLG.

- De monitoring is gebaseerd op een brede uitdraag aan provincies omdat bestaande gegevensbronnen niet van voldoende kwaliteit zijn.
- Van deze 823 hectare bosuitbreiding heeft Noord-Brabant 297 hectare gerealiseerd. De overige provincies hebben het volgende gerealiseerd: 43 hectare bovenwettelijke compensatie, 245 hectare bosuitbreiding binnen het NNN en 238 hectare bosuitbreiding buiten het NNN.
- Verder is 1.861 hectare nieuw natuurbos gerealiseerd. Hiervan heeft Overijssel 1.236 hectare gerealiseerd. Dit betreft in veel gevallen de omvorming van bestaande bossen naar natuurtype N14 (vochtige bossen) of N15 (droge bossen), en kan niet worden opgeteld bij de opgave voor nieuw bos.
- De provincies hebben revitaliseringsplannen opgesteld om op te nemen in de gebiedsplannen. In 2024 verwachten we hierover te kunnen rapporteren.
- De opgaven voor landschapselementen en agroforestry zijn samen met de Bossenstrategie opgenomen in het NPLG.
- In 2023 start het vervolg op de kennisprogrammering klimaatslim bos- en natuurbeheer. De resultaten van de onderzoeken staan op de [website van de Gereedschapskist Klimaatlim Bos- en Natuurbeheer](#).

5.4 Nationale Parken

In 2022 hebben parken, provincies en partners onder regie van LNV samengewerkt aan het [Beleidsprogramma Nationale Parken](#) voor de periode 2024-2030. Het Beleidsprogramma gaat in op de wijze waarop parkorganisaties, provincies, Rijk en partners de komende jaren invulling willen geven aan de ontwikkeling van de nationale parken naar robuuste natuur en landschapsgebieden met onthaalfunctie. Het bevat onder andere ambities, doelen en basiseisen waar bestaande parken op termijn en nieuwe parken bij aanvang aan moeten voldoen. In 2023 maken Rijk en provincies afspraken over de financiering van het Beleidsprogramma. Dit programma is op 19 juni 2023 gepubliceerd.

Figuur 15: Nationale parken.

BIJLAGEN

Bijlage 1

Voortgang en inrichtingsambitie NNN per provincie

Tabel 4 geeft per provincie de voortgang weer in hectares verwerving, inrichting en natuur binnen het NNN, met SNL-subsidie en zonder SNL-subsidie voor de periode 2011-2022. Ook is de resterende inrichtingsambitie voor de realisatie van het NNN in 2027 opgenomen. De resterende inrichtingsambitie van de twaalf provincies tezamen is groter dan het resterende deel van de 80.000 hectare die is afgesproken in het Natuurpact. Conform het Natuurpact zou er namelijk nog 31.489 hectare (=80.000 - 48.511) moeten worden ingericht tot 2027. Provincies hebben echter een aanvullende ambitie van 6.426 hectare waarmee de totale resterende inrichtingsambitie uitkomt op de getoonde 37.915 hectare.

Toelichting datacorrecties

Ieder jaar vinden (kleine) datacorrecties plaats. De oorzaak ligt onder meer in de complexiteit om (gedetailleerde) geo-informatie zorgvuldig te registreren

en te abstraheren naar landelijke overzichten. In 2022 is een analyse uitgevoerd van datacorrecties in voorgaande jaren. Uit deze analyse blijkt dat de jaarcijfers in de VRN voor verwerving en inrichting binnen kleine marges (van enkele tot soms tientallen hectares) kunnen fluctueren. Genoemde oorzaken van dergelijke fluctuaties zijn correcties vanwege onenigheid over de uitgevoerde inrichting (niet ingericht of inrichting voldeed niet aan de voorwaarden), correcties van ten onrechte aangemelde of afgemelde inrichting (door voortschrijdend inzicht of door fouten) of correcties vanwege compensatie aanleg infrastructuur (nieuwe ingerichte natuur elders compenseren). Omdat het kleine marges betreft en de onderbouwende argumenten plausibel zijn, accepteren de provincies en LNV deze afwijkingen en is besloten om deze kleine datacorrecties (net als in voorgaande jaren) te corrigeren in het jaar van rapportage.

Provincie	Verwerving vanaf 2011	Inrichting sinds 2011	Natuur in het NNN			Resterende Inrichtingsambitie
			met SNL subsidie	zonder SNL subsidie	totaal	
Drenthe	3.099	7.161	54.054	7.625	61.679	6.488
Flevoland	8	523	23.694	2.577	26.271	105
Fryslân	1.556	4.290	62.596	20.142	82.738	3.567
Gelderland	3.541	6.183	90.903	43.087	133.990	2.231
Groningen	1.766	4.093	16.195	5.268	21.463	2.721
Limburg	2.405	2.161	33.596	15.381	48.977	1.267
Noord-Brabant	5.576	6.867	82.406	37.194	119.600	8.333
Noord-Holland	3.000	5.820	27.807	24.517	52.324	4.257
Overijssel	3.382	5.577	46.637	12.489	59.126	3.053
Utrecht	1.013	2.283	21.838	9.613	31.451	1.987
Zeeland	608	1.211	18.012	21.804	39.816	662
Zuid-Holland	4.974	2.342	19.797	6.573	26.370	3.244
Totaal	30.929	48.511	497.535	206.270	703.805	37.915

Tabel 4: voortgang en ambitie inrichting NNN per provincie.

Van 'Inrichting sinds 2011' kan een deel al voor 2011 verworven zijn.

Tabel 5 geeft per provincie een grove schatting van het aantal hectares inrichting dat de provincies op korte termijn (uiterlijk 2024) verwacht te realiseren, de zogenaamde onderhanden hectares (zie kolom C).

Daarnaast geven de provincies aan hoeveel hectares zij kansrijk achten om vóór eind 2027 in te richten (kolom D) en van hoeveel hectares zij de inrichting vóór eind 2027 nog onzeker achten (kolom E). In deze cijfers is de extra ambitie van 6.426 hectare meegenomen.

	Kwantitatieve Gegevenslevering 9 ^e VRN (2022)			Onderhanden Hectares 2022-2027		
	A	B	A+B	Resterende Inrichtingsambitie 2027 (B):		
	Inrichting t/m 2022	Resterende Inrichtingsambitie 2027	Inrichtingsambitie 2011-2027	C	D	E
				Inrichting fysiek al gestart: uiterlijk eind 2024 ingericht	Inrichting vóór eind 2027 kansrijk	Inrichting vóór eind 2027 nog onzeker
Drenthe	7.161	6.488	13.649	40	5.034	1.414
Flevoland	523	105	628	105	0	0
Fryslân	4.290	3.567	7.857	656	1.344	1.567
Gelderland	6.183	2.231	8.414	446	1.786	0
Groningen	4.093	2.721	6.814	125	1.447	1.149
Limburg	2.161	1.267	3.428	110	200	957
Noord-Brabant	6.867	8.333	15.200	2.133	3.000	3.200
Noord-Holland	5.820	4.257	10.077	170	1.959	2.128
Overijssel	5.577	3.053	8.630	260	1.390	1.403
Utrecht	2.283	1.987	4.270	121	770	1.096
Zeeland	1.211	662	1.873	0	462	200
Zuid-Holland	2.342	3.244	5.586	328	2.716	200
	48.511	37.915*	86.426	4.494	20.108	13.314
	Correctie aanvullende ambitie boven op de 80.000 ha Natuurpact 9 ^e VRN:					-6.426
	Resterende inrichtingsambitie van de 80.000ha Natuurpact: inrichting vóór eind 2027 nog onzeker					6.888

* 2022: 31.489 uit het Natuurpact en 6.426 ha extra ambitie = 37.915

Tabel 5: resterende inrichtingsambitie en onderhanden hectares.

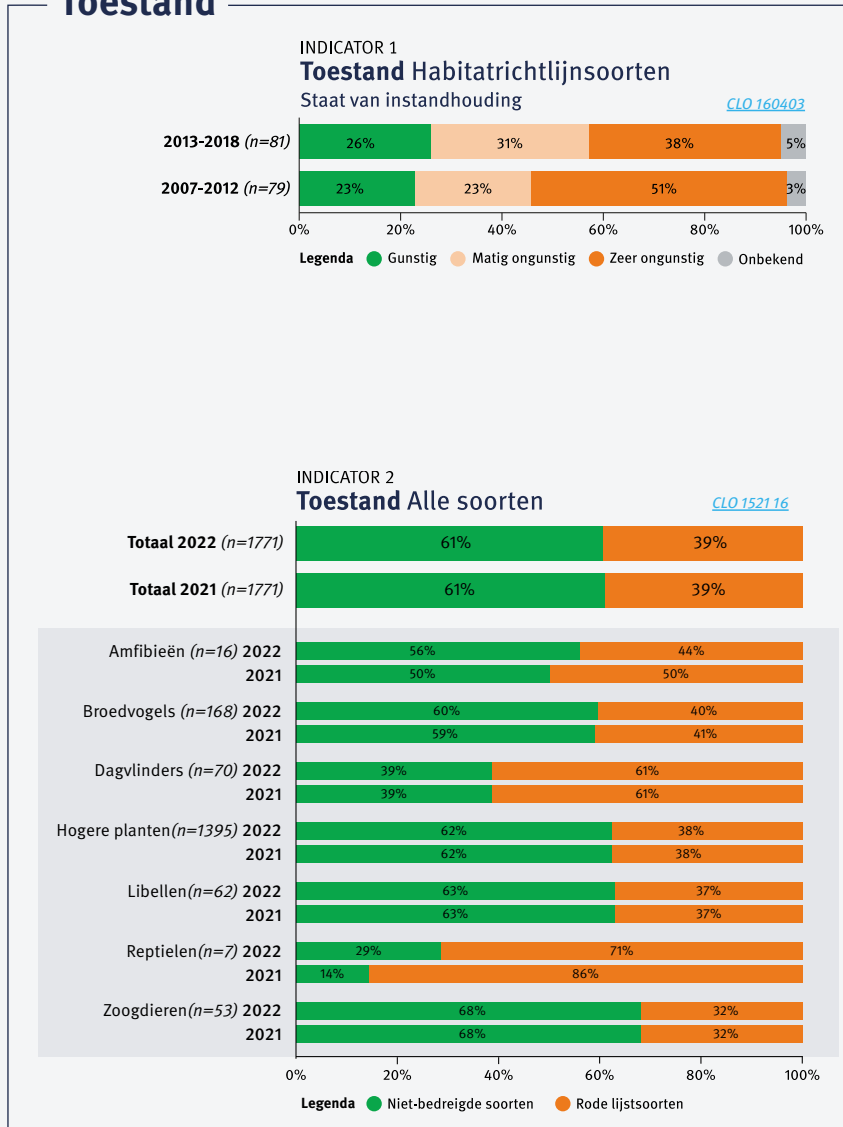
	A	B	C	D	E	F
	Oppervlakte totaal	Waarvan in rijkswateren	Waarvan in uiterwaarden en Biesbosch	Oppervlakte buiten rijkswateren (A-B)	Oppervlakte buiten rijkswateren, inclusief uiterwaarden en Biesbosch (C+D)*	Oppervlakte binnen rijkswateren, exclusief uiterwaarden en Biesbosch (A-E)*
Rijkswateren	6.602.408	6.602.408	76.238			
Natura 2000-gebieden (N2000)	2.197.629	1.917.105	27.568	280.524	308.092	1.889.537
N2000 binnen Natuur in het NNN	348.192	92.983	15.489	255.209	270.698	77.494
N2000 waarvan Overige NNN	20.115	9.870	2.871	10.245	13.116	7.000
N2000 buiten NNN	1.829.322	1.814.252	9.208	15.070	24.278	1.805.044
Overige NNN	71.267	13.671	5.685	57.597	63.282	7.985
Overige NNN waarvan N2000	20.115	9.870	2.871	10.245	13.116	7.000
Overige NNN buiten N2000	51.152	3.800	2.815	47.352	50.166	986
Natuur in het NNN en N2000	703.806	111.152	27.971	592.653	620.624	83.181
Natuur in het NNN waarvan N2000	348.192	92.983	15.489	255.209	270.698	77.494
Natuur in het NNN waarvan geen N2000	355.614	18.170	12.482	337.444	349.927	5.687

*In de rijkswateren is het beschermingsregime van het NNN niet van toepassing uitgezonderd uiterwaarden en Biesbosch (zie artikel 2.10 Besluit algemene regels ruimtelijke ordening).

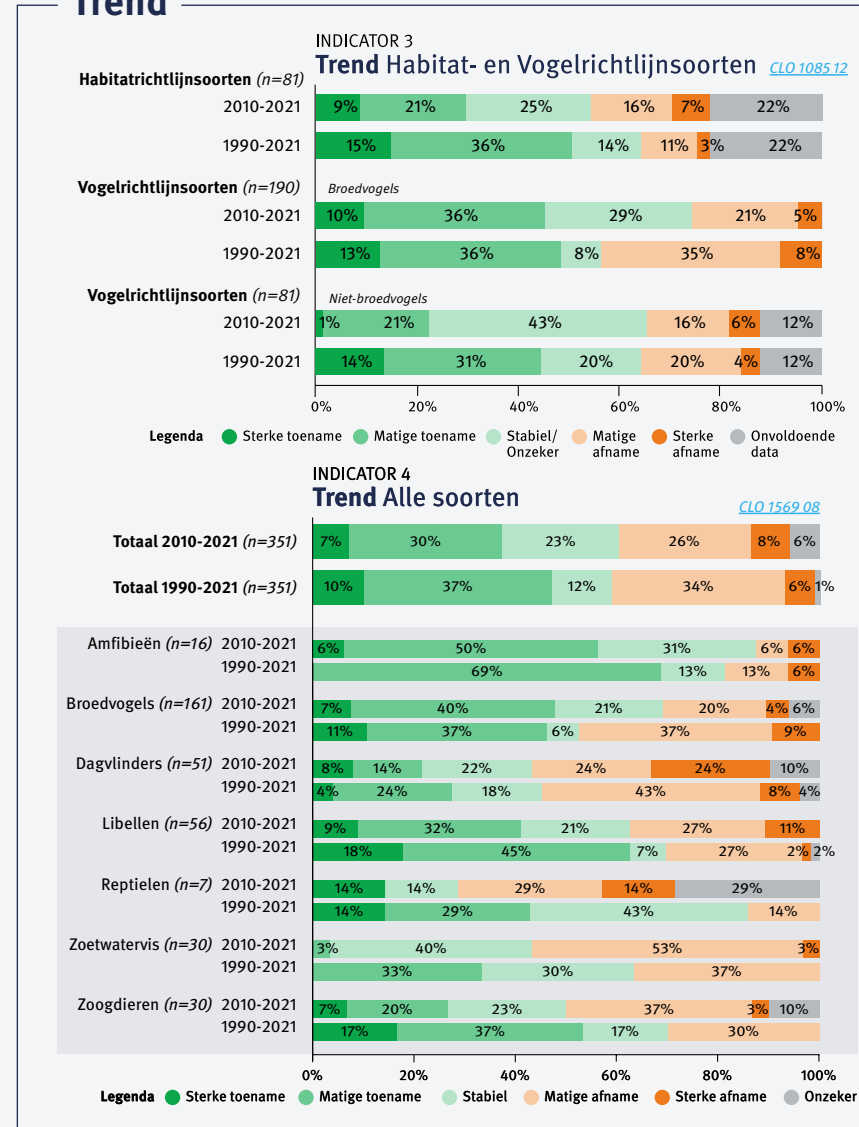
Tabel 6: nadere onderbouwing oppervlakte in hectares over de overlap in figuur 11 (Schematische weergave NNN, Natura 2000-gebieden en rijkswateren).

CONDITIE SOORTEN: TOESTAND EN TREND

Toestand

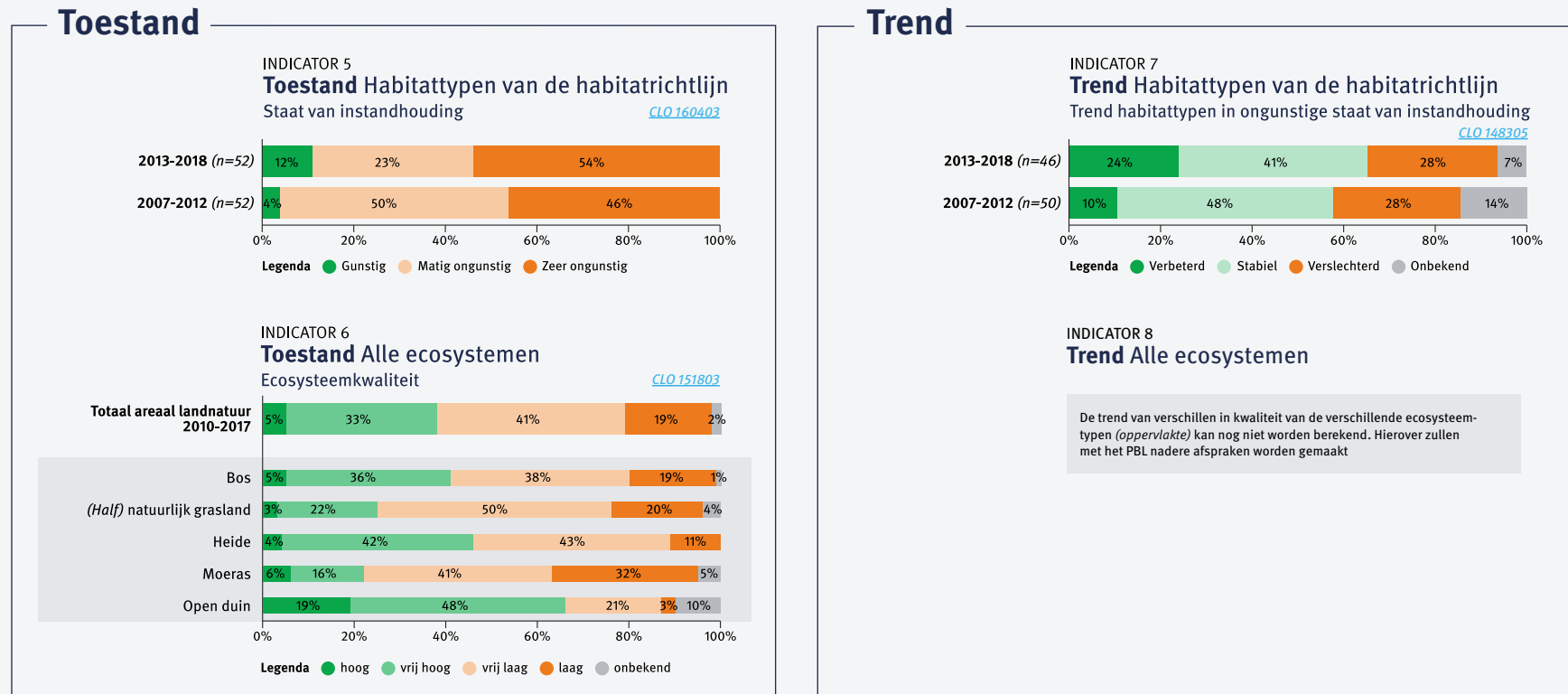

Trend

Figuur 14: Overzicht natuurindicatoren. Een toelichting bij elke indicator staat in bijlage 2.

CONDITIE ECOSYSTEMEN: TOESTAND EN TREND

Figuur 14: Overzicht natuurindicatoren. Een toelichting bij elke indicator staat in bijlage 2.

Bijlage 2

Indicatoren natuurkwaliteit

De indicatoren in de VRN beogen een landelijk beeld van de natuurkwaliteit te geven en rapporteren dus niet op provinciaal niveau of op gebiedsniveau. Voor de indicatoren is gebruikgemaakt van bestaande meetgegevens en indicatoren. De indicatoren staan gepresenteerd in tabellen met meerdere horizontale balkjes (figuren 17.1 t/m 17.5). Indicatoren 1, 3, 5 en 7 beschrijven de toestand en trends van de Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijnsoorten en habitattypen. Deze indicatoren volgen uit onze internationale rapportageverplichtingen. Er zijn echter meer soorten en ecosystemen waar we beleid voor maken en beheer voor uitvoeren. Daarom gebruiken we ook indicatoren die de toestand en trends beschrijven van 'alle' soorten en ecosystemen waarvan monitoringgegevens beschikbaar zijn. Dat zijn de indicatoren 2, 4, 6 en 8.

Beschrijving natuurindicatoren en natuurkwaliteit

In figuur 14 zijn de acht indicatoren weergegeven. De figuur geeft de toestand en de trend weer van soorten en ecosystemen in Nederland. Daarbij maken we onderscheid tussen de soorten en habitattypen van de Vogel- en Habitatrichtlijn enerzijds en 'alle' soorten en 'alle' ecosystemen anderzijds. De linkjes bij de indicatoren in de figuren verwijzen naar de officiële databron waar de indicator op is gebaseerd.

1. Toestand Habitatrichtlijnsoorten (geen update in 9^e VRN)

Deze indicator geeft voor de 81 Habitatrichtlijnsoorten (HR-soorten) aan hoeveel procent landelijk in een gunstige, matig ongunstige of zeer ongunstige staat van instandhouding (Svl) verkeert. Eens in de zes jaar bepalen we de landelijke Svl voor de HR-rapportage aan de EU. De percentages voor deze indicator passen we (ook) niet jaarlijks aan. Alle vogels ontbreken in deze indicator, omdat daarvoor geen Svl wordt gerapporteerd. Voor 26% (21 soorten) van de HR-soorten is een landelijk gunstige Svl gerapporteerd. Dat duidt op een lichte verbetering ten opzichte van de vorige periode (2007-2012), toen 23% van de HR-soorten een landelijk gunstige Svl had (18 van de toen 79 HR-soorten). Bijna driekwart van de HR-soorten bevindt zich nog niet in een landelijke gunstige Svl.

2. Toestand 'alle' soorten (update in 9^e VRN)

Gaat het om de toestand van 'alle' soorten, dan wordt bijna 39% (689 soorten) van de in totaal 1.771 soorten 'bedreigd'. Deze indicator is gebaseerd op de Rode Lijsten. Er zijn in totaal achttien Rode Lijsten voor onder andere zoogdieren, dagvlinders en bijen. Hiervan berekent het CBS voor zeven beleidsmatig belangrijke soortgroepen jaarlijks het percentage soorten met

een bedreigde status volgens de Rode Lijst Methodiek. Dat percentage is opgenomen in indicator 2. Jaarlijks verandert dat percentage maar weinig (39,1% in 2019, 39,2% in 2020, 39,1% in 2021 en 38,9% in 2022). Dat betekent dat in 2022 volgens deze methodiek drie soorten van de 1.771 soorten van de lijst 'bedreigd' af zijn gegaan. De verschillende groepen van soorten laten duidelijke verschillen zien in de toestand van deze soorten. 61% van de dagvlinders (31 van de 51 soorten) en 71% van de reptielen (5 van de 7 soorten) worden bedreigd.

3. Trend Habitat- en Vogelrichtlijnsoorten (update in 9e VRN)

De trend van de VHR-soorten gaat over het percentage soorten van de Vogelrichtlijn én van de Habitatrichtlijn die in aantallen een toename vertonen, stabiel zijn, afnemen of waarvan de trend niet bekend is. Naast de 81 HR-soorten zijn bij de trends dus ook soorten van de Vogelrichtlijn meegenomen. Het gaat daarbij om 190 soorten broedvogels en 81 soorten niet-broedvogels (overwintersaars en doortrekkers). Hiervan zijn de percentages afzonderlijk weergegeven over twee perioden. Deze trends worden eenmaal in de zes jaar gerapporteerd aan de EU. Het CBS berekent deze indicator echter jaarlijks op basis van gegevens van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). De trend voor de VHR-soorten is in de afgelopen jaren ongeveer gelijk gebleven of licht verbeterd, hoewel een deel van de 'verbeteringen' een methodische oorzaak heeft. Sinds 1990 zijn wel meer soorten in aantallen sterk of matig toegenomen dan sterk of matig afgenomen. Dat geldt voor de HR-soorten: 51% toename versus 14% afname. Het geldt ook, in mindere mate, voor de broedvogels (48% toename versus 44% afname) en de niet-broedvogels (45% toename versus 24% afname). Verder valt op dat vooral van HR-soorten en niet-broedvogels relatief veel trends onzeker zijn.

4. Trend alle soorten (update in 9^e VRN)

'Alle' soorten zijn in totaal 351 inheemse, in Nederland voorkomende soorten waarvan het CBS jaarlijks trends berekent. Deze soorten zijn verdeeld over de soortgroepen amfibieën, broedvogels, dagvlinders, libellen, reptielen, zoetwatervissen en zoogdieren. Het CBS bepaalt deze trend in de populatieomvang van alle soorten met de jaarlijkse populatietrends (Living Planet Index) van de soorten gemonitord binnen het NEM. Het aantal soorten dat het CBS hierin beschouwt is groter dan het aantal VHR-soorten, omdat het CBS hierin ook andere soorten meeneemt die we in Nederland belangrijk vinden. Over het geheel genomen is de trend stabiel of is de laatste jaren sprake van een lichte afname in populatieomvang van 'alle' soorten. Vanaf 2010 vertonen net zo veel soorten een afname als een toename. Tussen de groepen van soorten zijn verschillen waarneembaar. Zo gaan de dagvlinders, zoetwatervis-

sen, reptielen en zoogdieren achteruit, maar lijken de andere soortgroepen vooruit te gaan. Wel is de toename van deze soortgroepen gemeten vanaf 2010 minder dan in de periode vanaf 1990.

5. Toestand habitattypen van de Habitatrichtlijn (geen in update 9^e VRN)

In Nederland komen in totaal 52 habitattypen van de Habitatrichtlijn voor (bijvoorbeeld duinbossen of blauwgraslanden) die wettelijk beschermd zijn. De staat van instandhouding (Svl) van deze habitattypen is al jaren ontoereikend. In de periode 2007-2012 verkeerden slechts twee habitattypen landelijk in een gunstige Svl. In de periode 2013- 2018 waren dat er inmiddels zes van de 52 (bijna 12%), waarvan vijf duintypen. Dat lijkt een verbetering, maar deels heeft dit een methodische achtergrond, en tegelijk zijn ook drie habitattypen verslechterd. Hierdoor is de gemiddelde Svl eerder stabiel te noemen. Let wel, dit gaat over het aantal habitattypen en niet over de oppervlakte van de Nederlandse natuur die hierbij hoort.

6. Toestand ‘alle’ ecosystemen (nog geen update in 9^e VRN)

Voor de beschrijving van de toestand van ‘alle’ ecosystemen gaan we uit van vijf verschillende ecosystemen die betrekking hebben op de landnatuur. Te weten: bossen, (half)natuurlijk grasland, heide, open duin en moeras. Deze zijn gebaseerd op de Index NL beheertypen. De toestand (de natuurkwaliteit) daarvan is bepaald aan de hand van het aantal ‘kwalificerende soorten’ per ecosysteemtype (een samenvatting van beheertypen). Het aantal aangetroffen (of aanvullend geschatte) kwalificerende soorten bepaalt de kwaliteitsklasse. Hoe hoger het aantal, des te beter de kwaliteit. Bij deze indicator zien we dat in 38% van het totale areaal aan landnatuur de kwaliteit vrij hoog tot hoog is. Daarentegen heeft 60% een vrij lage tot lage ecosystemekwaliteit. Open duinen hebben een relatief hoge kwaliteit (67%), terwijl die van (half)natuurlijk grasland en moerassen relatief laag is, met minder dan 25%.

In het kader van de derde Lerende evaluatie van het Natuurpact werkt PBL aan een actualisatie van deze indicator. Deze indicator kwam echter niet tijdig gereed om op te nemen in de 9^e VRN.

7. Trend habitattypen van de Habitatrichtlijn (geen update in 9^e VRN)

Van de 52 habitattypen verkeren er 46 in een ongunstige staat van instandhouding. Om inzicht te krijgen in welke richting deze 46 habitattypen zich ontwikkelen, is gekeken naar de aan de EU gerapporteerde ‘trends staat van instandhouding’. Deze indicator 7 laat zien dat 11 van de 46 habitattypen

(24%) met een ongunstige Svl verbeterd zijn. Tegelijkertijd is er bij 28% (13 habitattypen) sprake van een verdere verslechtering.

8. Trend ‘alle’ ecosystemen (niet in 9^e VRN)

De trend van verschillen in kwaliteit van de verschillende ecosystemetypen (oppervlakte) kan nog niet worden berekend. Dat kan pas als de kwaliteitsbeoordeling over 2010-2017 herhaald wordt voor een nieuwe opeenvolgende periode. In het kader van de derde Lerende evaluatie van het Natuurpact werkt PBL aan een actualisatie van indicator 6. Deze indicator kwam echter niet tijdig gereed om op te nemen in de 9^e VRN. Als deze gereed is, kan ook de uitwerking en berekening van indicator 8 plaatsvinden.

Bijlage 3

Overzicht projecten in de rijkswateren

Groot Water	Programma	Nr. Activiteit	In voor- bereiding	In uit- voering	Uitge- voerd
Algemeen	KRW-Verbeterpro- gramma 2015-2021	1 Maatregelen in de rijkswateren gericht op het herstel en de ontwikkeling van waterplanten en op het verbeteren van de vismigratie, onder andere de aanleg van nevengeulen, de aanleg van natuurvriendelijke oevers (rivieren en grote meren), uiterwaardverlaging, de aanleg van gebieden, die door getij overstroomd en droogvallen (rivieren, estuarium, kust), waterbodemsanering, de aanleg van vispassages en passeerbaar maken van sluizen, stuwen en gemalen voor vissen.		●	
Noordzee	Natura 2000	2 Beheerplan Doggersbank, Klaverbank en Friese Front vastgesteld.	●		
		3 Beheerplan Voordelta, Noordzeekustzone en Vlakte van de Raan.		●	
		4 Aanwijzen Bruine Bank			●
	Noordzeeakkoord (NZA)/Visserij in beschermde gebieden (VIBEG)	5 Sluiting delen van de Noordzeekustzone en Vlakte van de Raan voor bepaalde visserij.			●
		6 Aanpassing gesloten gebieden Noordzeekustzone.	●		
		7 Sluiting delen van de Klaverbank, Centrale Oestergronden en Friese Front voor bepaalde visserij.			●
		8 Sluiting delen van de Borkumse Stenen, Bruine Bank en Friese Front voor bepaalde visserij.	●		
		9 Verduurzamingsmaatregelen zoals de beperking van de vistijd, beperking van het gewicht van het vistuig en aanpassing van visnetten gericht op het verminderen van bijvangst.	●		
		10 Verkennen uitkoopregeling vergunningen garnalenvisserij	●		
	Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM)	11 Instellen bodembeschermingsgebied Borkumse Stenen.			●
		12 Instellen bodembeschermingsgebied Zuidelijke Doggersbank	●		
		13 Instellen bodembeschermingsgebied op de Centrale Oestergronden en het Friese Front.			●
		14 Maatregelen mariene ecosysteem, exoten, eutrofiëring, vervuilende stoffen, zwerfvuil en onderwatergeluid.		●	
	Windenergie op zee	15 Uitbreiding windenergie op zee in combinatie met multifunctioneel gebruik.	●		
Waddenzee	Natura 2000	16 Beheerplannen Waddengebied vastgesteld.			●
	Programma Rijke Waddenzee	17 Het stroomlijnen en bundelen van bestaande initiatieven voor natuurherstel, onder andere de uitvoering van het Actieplan Broedvogels.		●	

Groot Water	Programma	Nr. Activiteit	In voor- bereiding	In uit- voering	Uitge- voerd
		18 Het geven van extra impulsen aan het realiseren van nieuwe initiatieven onder andere pilots voor natuurverbetering zoals de herintroductie van de platte oester en pilots voor zoutadaptatie, zoals de introductie van zilte teelten.			●
		19 Verduurzaming van de mossel- en garnalenvisserij in relatie tot natuurherstel, onder andere de uitvoering van het Mosselconvenant op basis waarvan geïnvesteerd is in mosselzaadvanginstallaties; in samenhang daarmee het sluiten van gebieden voor deze visserij.		●	
		20 Ontwikkeling actieprogramma Swimway (herstel van vispopulaties).		●	
		21 Ontwikkeling Oost-Atlantische flywaymonitoring is afgerond.			●
		22 Pilots onderwaternatuur onder andere biohut (kraamkamer voor opgroeien jonge vis) en walviskadaver (kadaver op geschikte plek in Waddenzee laten vergaan en dit monitoren).			●
		23 Initiatieven voor duurzaam Werelderfgoed toerisme onder andere het Actieplan Vaarrecreatie Waddenzee en de op te stellen Belevingskaart Waddenkust.			●
		24 Programma om de duisternis te versterken (Dark Skye Waddengebied) is afgerond.			●
		25 Integrale dijkversterkingsprojecten langs de waddenkust in de dijkvakken Koehoal-Lauwersmeer en Lauwersmeer-Vierhuizergat met onder andere zoet-zoutverbindingen, meer natuurlijke overgang water-dijk, vistrekvoorzieningen en kwelderontwikkeling.		●	
		26 Verbetering landschappelijke kwaliteit van het Werelderfgoed Waddenzee (bijvoorbeeld aandacht voor het verwijderen van landschapsvervuilende, leegstaande gebouwen) en duurzame werelderfgoedvisserij (initiatieven voor kleinschalige, lokale en seizoensgebonden visserij).			●
		27 Organiseren van onderwatercafé's: presentatie en discussie om het draagvlak van en het begrip over onderwaternatuur te vergroten.			●
		28 Onderzoek naar de sedimentbalans van de Waddenzee, de verspreiding van residuen van medicijnen in de Waddenzee en het effect van klimaatverandering op vogels in het Waddengebied.			●
	Regiodeal	29 Project Holwerd aan Zee (herstel relatie met Waddenzee door zoet-zout verbinding; ecologische én economische kansen).	●		
Eems-Dollard	Natura 2000	30 Beheerplan Eems-Dollard.	●		
	Integraal Managementplan Eems-estuarium	31 Pilot herstel mosselbanken op De Hond/Paap.			●
	Programma Eems-Dollard 2050	32 Brede Groene Dollarddijk: verbreding van de dijk in combinatie met natuurontwikkeling en –herstel (Kluteplas).		●	
		33 Ecologisch herstel polder Breebaart.			●

Groot Water	Programma	Nr. Activiteit	In voor- bereiding	In uit- voering	Uitge- voerd
		34 Kleirijperij: Rijpen van slib uit kwelders, havens en vaargeulen voor toepassingen in dijkversterkingen, structuurverbetering landbouwgrond en bouwmaterialen.			●
		35 Aanleg van de Dubbele Dijk, waarbij in het tussengebied tussen de bestaande zeedijk en de nieuwe dijk een zilt gebied wordt gemaakt, waarin zilte gewassen en kokkels worden geteeld en waar slib ingevangen wordt.		●	
		36 Aanleg Rijke dijk tussen Eemshaven en Delfzijl in combinatie met een aantrekkelijker gebied voor vissen en vogels, met een palenbos en getijdpoelen.			●
		37 Project Marconi buitendijks (versterken maritiem karakter Delfzijl).			●
		38 Onderzoek naar hydromorfologische verbetering van het estuarium.		●	
		39 Praktijkproeven buitendijkse en binnendijkse slibsedimentatie.	●		
		40 Pilots Waddenslib (verrijking zandgronden met slib) en ophogen landbouwgronden (ophogen kleigronden met slib).		●	
	LIFE-IP Deltanatuur	41 Blue carbon Eems/Dollard: verkenning opslag van koolstof in de kwelders.			●
IJsselmeergebied	Actieplan toekomstbestendig visserijbeheer	42 Afstemmen vangstcapaciteit op hoeveelheid te onttrekken vis.	●		
	Gebiedsagenda IJsselmeer 2050	43 Aanleg 3.000 ha Marker Wadden: uitvoering fase 1 met 7 eilanden (1.300 ha).		●	
		44 Natuurvriendelijke oeverinrichting Noord-Hollandse Markermeerkust.	●		
		45 Oostvaardersoevers: Waterverbindingen tussen Oostvaardersplassen, Lepelaarsplassen en Markermeer en ecologische inrichting oeverzone Markermeer tussen Almere en Lelystad.	●		
		46 Ecologische inrichting Wieringerhoek en zoet-zout passages IJsselmeer-Waddenzee en IJsselmeer-boezemwateren Noord-Holland.	●		
		47 Maatregelen langs de Friese IJsselmeerkust gericht op ondersteuning van de Natura 2000 doelen en visbevorderende maatregelen.	●		
		48 Aanpassen van de inrichting en waterpeil oeverzones Noord-Hollandse kust; aanleg van vispassages naar het Markermeer.	●		
		49 Realiseren van ondiep/luw/zandig gebied met waterplanten en land-waterovergangen nabij de Hoeckelingsdam en in het Trintelzand.			●
	Regiodeal	50 Verduurzaming IJsselmeervisserij: een economisch rendabele en duurzame beroepsvisserij met een vangstcapaciteit die passend is bij de ontwikkelingen in draagkracht van het watersysteem IJsselmeer-Markermeer.	●		
Zuidwestelijke Delta	Besluit beheer Haringvlietsluizen	51 Haringvlietsluizen op een kier ten behoeve van vismigratie.			●

Groot Water	Programma	Nr. Activiteit	In voor- bereiding	In uit- voering	Uitge- voerd
	Getij Grevelingen	52 Doorlaatmiddel Brouwersdam voor introductie van beperkt getij ten behoeve van de waterkwaliteit en de natuur.	●		
		53 Aanleg Flakkeese Spuisluis ter verbetering waterkwaliteit Grevelingenmeer.			●
	Aanpak Zandhonger Oosterschelde	54 Klimaatbuffer van zand bij de Oesterdam voor waterveiligheid, natuur en innovatie.			●
		55 Doorlaatmiddel bij het Rammegors voor het herstel van slikken en schorren.			●
		56 Zandsuppletie van de Roggenplaat voor leefgebied vogels en zeehonden.			●
		57 Zandsuppletie van de Galgeplaat voor leefgebied van vogels en zeehonden.	●		
		58 Aanpak zandhonger in de kom van de Oosterschelde om daar het leefgebied van onder meer zeehonden en steltlopers te herstellen.	●		
	Pilots Westerschelde	59 Sedimentpilot monding Westerschelde over de bijdrage van zandsuppleties aan de waterveiligheid en de natuurlijkheid van het Schelde-estuarium met het oog op de klimaatverandering.	●		
		60 Pilot Schorer- en Welzinpolder voor samenwerking aan klimaatbestendige natuur, landbouw en waterveiligheid in het Westerscheldegebied.	●		
Westerschelde	Natuurpakket 600 ha estuariene natuur	61 Ontpoldering Hedwigepolder (312 ha). Eb en vloed is inmiddels terug in het Hedwige-Prospergebied		●	
		62 Ontpoldering Perkpolder (35 ha).			●
		63 Ontpoldering Het Zwin (12 ha).			●
		64 Gecontroleerd gereduceerd getij Waterdunen (121 ha). Getijdeduiker is in werking.			●
		65 Buitendijkse maatregelen Baalhoek en Knuitershoek (60 ha).			●
		66 Buitendijkse maatregelen Bath (27 ha): aanleg van 8 strekdammen.			●
		67 Buitendijkse maatregelen Ossensisse (26 ha): uitvoering stroomsnelheid verlagende werkzaamheden.			●
		68 Buitendijkse maatregelen Zimmerman (17 ha): aanleg van 3 strekdammen.			
Grote Rivieren		69 Vergroten laagdynamisch riviermilieu: projecten Meanderende Maas Ravenstein-Lith en dijkverlegging bij de Paddenpol Zwolle-Olst.			
		70 Realisatie robuuste riviernatuur in IJssel-Vecht Delta, Gelderse Poort en Vierwaarden.	●		
	Programma Ruimte voor de Rivier	71 Diverse projecten natuurontwikkeling.			●
	Programma Maaswerken	72 Diverse projecten natuurontwikkeling.			●
	Nadere Uitwerking Rivierengebied (NURG)	73 6.685 ha natuurontwikkeling in de uiterwaarden. Hiervan is 6.539 ha verworven en 6.018 ha ingericht en in beheer. Het NURG-programma is afgesloten.			●

Tabel 7: overzicht van de belangrijkste projecten per rijkswater.

Bijlage 4

Voortgang Programma Natuur per provincie

Strategie om natuurherstel te realiseren in relatie tot het beoogde doelbereik in 2023 en 2030

Provincies hebben hun strategie beschreven bij de SPUK-aanvraag. Een uitgebreidere beschrijving van deze strategie voor het bereiken van VHR-doelbereik zal worden opgenomen in het provinciale gebiedsprogramma in het kader van het NPLG. De natuurdoelanalyses, die voorjaar 2023 aan de Ecologische Autoriteit worden aangeboden, leveren hiervoor input.

Type maatregelen	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie		
	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)
TOTAAL NATURA 2000-GEBIED	44.488	5.759	28.228	39.636	6.588	21.377	1.225	48	15	5.447	3	3.592	15.466	0	249	8.526	1.160	2.406			
TOTAAL OVERIG NATUURGEBIED	3.128	84	1.117	3.619	93	1.941	242	161	0	396	0	351	1.126	16	0	772	350	33			
EINDTOTAAL	47.615	5.843	29.345	43.255	6.681	23.318	1.467	209	15	5.843	3	3.943	16.593	16	249	9.298	1.510	2.439	1.213	12	155

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Groningen																					
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F		
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie		
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)
Natura 2000-gebied																					
Liefstinghsbroek				62																	
Lauwersmeer	321																788				
Drentse Aa, Leekstermeer en Zuidlaardermeer	10			84																	
Totaal Groningen	331	0	0	146	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	788	0	0		
Overig natuurgebied																					
NNN Midden Groningen	60			10																	
NNN Westervolde	596		491	6		6											60				
NNN Zuidelijk Westerkwartier	40		39										16	16							
Totaal Groningen	696	0	530	16	0	6	0	0	0	0	0	0	16	16	0	60	0	0			
Eindtotaal Groningen	1.027	0	530	162	0	6	0	0	0	0	0	0	16	16	0	848	0	0			
Boscompensatie																					Niet van toepassing

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Fryslân 1/3																					
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F		
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie		
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)
Natura 2000-gebied																					
Schiermonnikoog	796			1.024																	
Ameland	20																				
Terschelling	550			45											100		100				
Vlieland	25																				
Alde Feanen	60			60																	
Wijnjeterperschar	30																				
Van Oordt's Mersken	110																				
Rottige Meenthe & Brandemeer				80		80															
Fochteloërveen	280			1.500		1.000															
Merengebied	50			135																	
Deelen	3																				
Groote Wielen				50		50															
Totaal Fryslân	1.924	0	0	2.894	0	1.130	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	100		
Overig natuurgebied																					
Slotplaats	190			10																	
Haulerpolder				24																	
Oudemirdumerklif	1																				
Lycklamabos	75														33		33				
Lindevallei				200																	
Koningsdiep				500																	
Surhuizermeer				170																	
Drogehamstermieden				18																	

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Fryslân 2/3																					
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F		
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie		
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)
Buitenposter- mieden				15																	
Houtwiel				20																	
ZO Fryslân gescheperde kudde	230																				
Haulerbos	8			2																	
Brandemeer noord	7																				
Rotstergaast	8																				
Duurswouder- heide	89																				
Zwagermieden	13																				
Wiebes poel 't Zwin				3																	
Noorderwolder- meenthe	7																				
Barten (Linde)	7																				
Prikkedam Tjonger	2																				
Kiekeberg	2																				
Blesdijkerheide	1																				
Brandemeer Noord				25		25															
Bûtenfjild Lodde Hel				15		15															
Dellebuurster- heide & Catspoele				16																	
Oksekop				18																	
Teroelsterypen	5		5																		
Oever Houtfeart	5		5																		

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Fryslân 3/3																					
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F		
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie		
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)
Over de Wymerts	5																				
Ouwers	5																				
Kapellepôle	10																				
Unlân van Jelsma	5																				
Easterskar	25																				
Hegewarren							161	161													
De Mieden							18														
Bakkeveense Duinen							2														
Wijnjeterper Schar							16														
Divers - aankoop 3 landbouwbedrijven													360								
Divers - vitaliseren bossen	150																				
Divers - terugzetten bosopslag en plaggen	20		20																		
Divers - onderzoek bodemkwaliteit	230		230																		
Totaal Fryslân	1.100	0	260	1.036	0	40	197	161	0	0	0	0	360	0	0	33	0	33			
Eindtotaal Fryslân	3.023	0	260	3.930	0	1.170	197	161	0	0	0	0	360	0	0	133	0	133			
Boscompensatie																					Niet van toepassing

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Drenthe																					
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F		
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie		
	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)
Natura 2000-gebied																					
Drentsche Aa	86	7	79	1.656	326	1.330				1.019		1.019									
Hunze (Zuid- laardermeer)	198	31	167	844		844				864		864									
Noordwest Drenthe (Foch- teloërveen, Norgerholt, Leekstermeer)	292	6	286	1.956	800	1.156				422		422									
Bargerveen	288		288	2.818		2.818				310		310									
Oude Diep (Mantingerbos, Mantinger- zand)	150	129	21	1.810	15	1.795				446		446									
Zuidwest Drenthe (Dwin- gelderveld, Drents-Friese wold, Holtin- gerveld)	347	347		3.204	120	3.084				511		511									
Totaal Drenthe	1.361	520	841	12.288	1.261	11.027	0	0	0	3.572	0	3.572	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Overig natuurgebied																					
Nieuw Drosen- diep	77		77	1.822	35	1.787				231		231				350	350				
Reest	302	69	233	42		42				120		120									
Totaal Drenthe	379	69	310	1.864	35	1.829	0	0	0	351	0	351	0	0	0	350	350	0			
Eindtotaal Drenthe	1.740	589	1.151	14.152	1.296	12.856	0	0	0	3.923	0	3.923	0	0	0	350	350	0			
Bos- compensatie																				39	8

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Overijssel																							
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F				
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie				
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering		
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)		
Natura 2000-gebied																							
Aamsveen	154		154																				
Achter de Voort, Ageleroek, Voltherbroek	324		324	502		502																	
Bergvennen, Breckelenkamps veld				274		274																	
Buurserzand/Haaksbergerveen	1.249		1.249	1.624		1.624																	
Enbertsdijkvenen				1.417		1.417																	
Landgoederen Oldenzaal	578		578	763	453	310																	
Lemselermaten				155		155																	
Punthuizen/Stroothuizen				429		429																	
Springendal/Dal van de Mosbeek				1.342		1.342																	
Vecht Beneden Regge	4.410	2.200	2.210																				
Wieden/Weerribben	13.506		13.506																				
Wierdense Veld	419	419		784		784																	
Witte Veen	312	150	162																				
Eindtotaal Overijssel	20.952	2.769	18.183	7.290	453	6.837	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Boscompensatie																					170	4	100

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Flevoland																					
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F		
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie		
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)
Natura 2000-gebied																					
Lepelaarsplassen	108		108																		
Totaal Flevoland	108	0	108	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Overig natuurgebied																					
Greppelveld				115		66															
Gruttoveld				58	58																
Ecozone pampus							45			45											
Nulderbroek	4																				
Bossen Oostrand	90	15																			
Laakse Slenk				130																	
Reve-Abbert				250																	
Harderbroek				150																	
Harderbos	480																				
Groene Poorten Flevoland	17																				
Totaal Flevoland	591	15	0	703	58	66	45	0	0	45	0	0	750	0	0	0	0	0	0	0	0
Eindtotaal Flevoland	699	15	108	703	58	66	45	0	0	45	0	0	750	0	0	0	0	0	0	0	0
Boscompensatie	Niet van toepassing																				

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Gelderland																						
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F			
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie			
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	
Natura 2000-gebied																						
Veluwe		104	732																			
Binnenveld (Utrecht)																						
Landgoederen Brummen		120	440																			
Wooldse Veen																						
Korenburgerveen																						
Willinks Weust																						
Bekendelle																						
Stelkampsveld																						
Linge gebied / Diefdijk zuid																						
Loevenstein																						
Rijntakken																						
Sint Jansberg (Limburg)																						
Bruuk																						
Eindtotaal Gelderland	2.108	224	1.172	1.610	0	0	0	0	0	0	0	0	2.650	0	0	240	0	0				
Boscompensatie																				120	0	0

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Utrecht																						
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F			
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie			
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	
Botshol	40		40	196		196																
Kolland	23																					
Oostelijke Vechtplassen - Molenpolder	155		155				109										155		155			
Oostelijke Vechtplassen - Tienhoven	85		85																			
Uiterwaarden Lek	5																					
Zouweboezem	18		18	20		20																
Nieuwkoopse Plassen/Meije				57		57							35		35							
Oostelijke Vechtplassen - Maarsseveense zodden				110																		
Rijntakken				7																		
Eindtotaal Utrecht	326	0	298	390	0	273	109	0	0	0	0	0	35	0	35	155	0	155				
Boscompensatie																				7	0	7

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Noord-Holland																					
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F		
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie		
	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)
Natura 2000-gebied																					
Duinen & Lage land Texel	750		750	150												1	1	1			
Noord-Hollands Duinreservaat	55						117	48		17											
Eilandspolder	11												40		20						
Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	10			119			40														
Westzaan				85									30		10						
Kennemerland-Zuid	40			25					8	3											
Oostelijke Vechtplassen	116			414																	
Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder													30		10						
Totaal Noord-Holland	982	0	750	793	0	0	157	48	0	25	3	0	100	0	40	1	1	1			
Overig natuurgebied																					
't Gooi	345															2					
Diemerbos, Purmerbos, Spaarnwoude en Geestmerambacht																327					
Totaal Noord-Holland	345	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	329	0	0			
Eindtotaal Noord-Holland	1.327	0	750	793	0	0	157	48	0	25	3	0	100	0	40	330	1	1			
Boscompensatie																			31	0	0

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Zuid-Holland 1/2																					
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F		
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie		
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)
Natura 2000-gebied																					
Duinen Goeree & Kwade Hoek		60	35																		
Voornes duin		4	129																		
Solleveld & Kapittelduinen																					
Westduinpark & Wapendal			5																	5	
Meijendel & Berkheide																					
Coepelduynen			25																		
Kennemerland-Zuid			17																		
Totaal Zuid-Holland Kuststreek	659	64	211	8	0	0	166	0	0	166	0	0	60	0	0	291	0	5			
Haringvliet			108																		
Krammer-Volkerak			27																		
Grevelingen		129	10																		
Hollands Diep																					
Biesbosch																					
Oude Maas																					
Voordelta																					
Totaal Zuid-Holland Delta	460	129	145	67	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Zuid-Holland 2/2																						
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F			
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie			
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	
Natura 2000-gebied																						
Nieuwkoopse Plassen & De Haeck			10						15													
De Wilck																						
Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein		20	25																			
Boezems Kinderdijk																						
Donkse Laagten																						
Oudeland van Strijen																						
Totaal Zuid-Holland Veenweiden/-plassen	88	20	35	905	0	0	200	0	15	200	0	0	47	0	0	27	0	0				
Totaal Zuid-Holland Overig natuurgebied	1.207	213	391	980	0	0	366	0	15	366	0	0	107	0	0	318	0	5				
Totaal Zuid-Holland	16	0	16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0				
Eindtotaal Zuid-Holland	1.223	213	407	980	0	0	366	0	15	366	0	0	107	0	0	318	0	5				
Boscompensatie																				2	0	0

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Zeeland																						
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F			
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie			
	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	Opgave (ha)	Afgerond (ha)	Uitvoering (ha)	
Kop van Schouwen	623		615	500	789			25			25			200			1.510	1.066	796			
Manteling van Walcheren	753			735				15			15			567		65	1.235		596			
Yerseke en Kapelse Moer				437	50						10			400				24				
Oosterschelde	23							6									1.010		4			
Westerschelde & Saeftinghe		10																				
Grevelingen	10			10		10		2			2											
Eindtotaal Zeeland	1.409	10	615	1.682	839	10	48	0	0	52	0	0	1.167	0	65	3.755	1.090	1.396				
Boscompensatie																				4	0	0

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Noord-Brabant 1/2																					
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F		
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie		
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)
Natura 2000-gebied																					
Biesbosch	43										32										
Boschuizer-bergen				10																	
Brabantse Wal	2.063	70	125	300		300	75								35						
Deurnsche Peel & Mariapeel	1.000	335	670	900		100	50			30											
Groote Peel	500	30	475	500						40											
Kampina & Oisterwijkse Vennen	185						5			206			550								
Kempenland-West	2.265	20	435	1.650	25	25	50									200	20	156			
Krammer-Volkerak													50								
Langstraat	50						5			157											
Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	2.248	745	825	187			50			564			504								
Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem	77			70																	
Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	200		190	4.200	4.000	190	5			20		20	1.300								
Oeffelter Meent	17						5			28											
Regte Heide & Riels Laag	200		182	600		540															

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Noord-Brabant 2/2																						
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F			
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie			
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	
Natura 2000-gebied																						
Strabrechtse Heide & Beuven	2.000	800	1.159	700		650	250			262			16									
Ulvenhoutse Bos				300			25			25												
Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	194		178	300		220	25			68			100		100							
Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	375														40							
Eindtotaal Noord-Brabant	11.417	2.000	4.239	11.392	4.025	2.025	545	0	0	1.432	0	20	11.398	0	100	240	20	156				
Bos-compensatie																				811	0	48

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Limburg																						
Natuurgebied	A			B			C1			C2			D			E			F			
	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie			
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	
Natura 2000-gebied																						
Bemelerberg en Schiepersberg														1		1						
Boschhuizerbergen	152		152																			
Brunssummerheide																						
Bunder- en Elsloerbos	15																					
Geleenbeekdal																						
Geuldal	84		28														2					
Groote Peel	0			89	9	4																
Kunderberg	96																					
Leudal	114		102																			
Maasduinen	847		694														33		33			
Mariapeel				13	1																	
Meinweg	797	12	435																			
Noorbeemden	18		18											5		5						
Roerdal	62	10	37																			
Sarsven en De Banen	10		10																			
Savelsebos	9																					
Sint Pietersberg en Jekerdal																						
Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	9		9	10		10																
Zeldersche Driessen	6	2																				
Totaal Limburg (inclusief nog niet toegerekende ha's)	2.364	23	1.632	172	10	75	0	0	0	0	0	0	0	9	0	9	2.929	49	594			
Ijzerenbos	1		1																			
Totaal Limburg	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Eindtotaal Limburg	2.365	23	1.633	172	10	75	0	0	0	0	0	0	0	9	0	9	2.929	49	594			
Boscompensatie																				0	0	0

Tabel 8: Voortgang Programma Natuur per provincie

Bijlage 5 Bossenstrategie

Monitoring

De inventarisatie van de uitgevoerde maatregelen is opgezet door middel van een brede uitvraag bij de provincies, overheidspartijen met een grondpositie en Trees for All. Een eerder gehanteerd uitgangspunt om de monitoring te baseren op al bestaande gegevensverzamelingen, is niet haalbaar gebleken. Het Rijk, de provincies en BIJ12 werken verder aan een systematiek om de uit te voeren maatregelen jaarlijks te kunnen monitoren.

Het landelijke beeld betreft een optelling van de aangeleverde gegevens over uitgevoerde maatregelen in 2021 en 2022. Om dubbeltellingen te voorkomen zijn alleen de cijfers meegeteld die bij de provincies bekend zijn.

Een uitzondering op het overzicht is Noord-Brabant, waar alleen het totaal aan hectares bosaanleg bekend is in 2021 (zie tabel 9). De gegevens van 2022 en de uitgesplitste gegevens per doelstelling worden opgenomen in de 10^e VRN over 2023.

provincie	hectares totaal
Noord-Brabant	297

Tabel 9: Hectares bosaanleg in 2021.

Compensatie

In het Programma Natuur is € 210 miljoen gereserveerd voor de compensatie van ontbossing die heeft plaatsgevonden in het kader van de Natura 2000-gebiedsbeheerplannen (met terugwerkende kracht tot 1 januari 2017). Dit gaat om 3.400 hectare. In tabel 9.1 zijn de reeds gerealiseerde hectares aangegeven.

provincie	hectares compensatie
Drenthe	2,0
Flevoland	1,5
Friesland	2,0
Gelderland	25,0
Groningen	0
Limburg	4,0
Noord-Brabant	*
Noord-Holland	0
Overijssel	5,3

* Zie tabel 9 met toelichting Noord-Brabant

Utrecht	2,0
Zeeland	1,0
Zuid-Holland	0
Eindtotaal	43

Tabel 9.1: Gerealiseerde hectares compensatie.

Om ervoor te zorgen dat het areaal bos niet verder achteruitgaat is afgesproken dat de uitzondering voor boscompensatie bij omvorming naar nieuwe natuur uit de Wet Natuurbescherming geschrapt wordt. Deze afspraak is al van kracht. We verwachten dat de wetsaanpassing in 2024 wordt doorgevoerd.

Bosuitbreiding binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN)

In 2021 zijn met de provincies afspraken gemaakt over de verdeling van 15.000 hectare nieuw bos binnen het NNN. Dit heeft geleid tot een indicatieve verdeling van 10.000 hectare. Als de realisatie binnen NNN niet haalbaar blijkt, wordt gezocht naar mogelijkheden buiten het NNN. In tabel 9.2 staan de reeds gerealiseerde hectares aangegeven.

provincie	hectares binnen NNN
Drenthe	38,1
Flevoland	9,6
Friesland	2,0
Gelderland	56,0
Groningen	0
Limburg	43,8
Noord-Brabant	*
Noord-Holland	9,0
Overijssel	69,7
Utrecht	17,1
Zeeland	0
Zuid-Holland	0
Eindtotaal	245

Tabel 9.2: Gerealiseerde hectares bos binnen NNN.

Bosuitbreiding buiten het NNN

Voor de opgave van 19.000 hectare hebben de eerdere uitgevoerde verkenningen (naar de mogelijkheden in stedelijk gebied, in rivierenland, in beekdalen, op overige rijksgronden en in bufferzones rond natuurgebieden) geresulteerd in waardevolle input voor de provinciale gebiedsplannen.

Een belangrijke financieringsbron voor deze opgave is de Tijdelijke wet Transitiefonds landelijk gebied en natuur. De ambities uit de provinciale bossenstrategieën zijn meegenomen in de provinciale gebiedsplannen. De verwachting is dat daarmee het tempo van realisatie zal toenemen.

In tabel 9.3 staan de reeds gerealiseerde hectares bos buiten het NNN aangegeven.

provincie	hectares buiten NNN
Drenthe	0
Flevoland	1,1
Friesland	0,5
Gelderland	55,0
Groningen	31,9
Limburg	10,4
Noord-Brabant	*
Noord-Holland	36,5
Overijssel	31,5
Utrecht	71,4
Zeeland	0
Zuid-Holland	0
Eindtotaal	238

Tabel 9.3: Gerealiseerde hectares bos buiten NNN.

Revitalisering

In 2022 zijn door de provincies plannen opgesteld voor revitalisering. Deze plannen worden opgenomen in de provinciale gebiedsplannen. We verwachten in 2024 te kunnen rapporteren over de voortgang van deze doelstelling.

Meer natuurbos

In de Bossenstrategie is de ambitie uitgesproken om de oppervlakte natuurbos

met 10% (ongeveer 15.000 hectare) uit te breiden ten opzichte van het huidige areaal. In deze bossen staan de natuurdoelen in het beheer voorop. Het kan hierbij gaan om nieuw bos of (in veel gevallen) de omvorming van bestaand bos naar natuurtype N14 of N15. In tabel 9.4 staan de reeds gerealiseerde hectares nieuw natuurbos aangegeven.

provincie	hectares nieuw natuurbos
Drenthe	38,1
Flevoland	8,6
Friesland	0
Gelderland	0
Groningen	0
Limburg	15,0
Noord-Brabant	*
Noord-Holland	0
Overijssel	1236,0
Utrecht	563,4
Zeeland	0
Zuid-Holland	0
Eindtotaal	1861

Tabel 9.4: Gerealiseerde hectares nieuw natuurbos.

In 2022 is een analyse uitgevoerd naar de effecten van beperkte houtoogst op de natuurkwaliteit in natuurbos. Deze effecten blijken beperkt. De analyse geeft daarom vooralsnog geen aanleiding om het huidige subsidiestelsel (SNL) aan te passen.

Landschapselementen en agroforestry

De bossenstrategie heeft de ambitie om te komen tot 10% groenblauwe dooradering van het landelijk gebied in 2050. In het NPLG is opgenomen dat de helft van de resterende opgave in 2030 gerealiseerd moet zijn. Het aanvalsplan landschap schat in dat 2 tot 3% groenblauwe dooradering al aanwezig is. Aan provincies is gevraagd om binnen de provinciale gebiedsplannen een inventarisatie te maken van het aanwezige areaal landschapselementen. Voor agroforestry is de ambitie om te komen tot 25.000 hectare in 2030. Om de voortgang te kunnen monitoren wordt er binnen de gecombineerde opgave gewerkt aan de registratie van agroforestry.

* Zie tabel 9 met toelichting Noord-Brabant

Kennisontwikkeling

Vanaf 2019 doen de WUR en partners onderzoek naar maatregelen die boseigenaren en beleidsmakers kunnen nemen voor klimaatslim bos- en natuurbeheer. De resultaten staan op de website van de [Gereedschapskist Klimaatslim Bos- en Natuurbeheer](#). Naast de nieuwe onderzoeksprogrammering die in 2023 van start gegaan is, zijn de projecten [Vitaalbos](#) en [Veelzijdig Bos](#) gestart voor praktijkgericht onderzoek naar klimaatslim bosbeheer en revitalisering en werken diverse partijen samen aan Agroforestry projecten, zoals [Verdienmodellen](#) en [Agroforestry voor klimaatpositieve zuivel en biodiversiteit](#).

LIJST VAN AFKORTINGEN

ANLb	Subsidieregeling voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer
EBS	EU-Biodiversiteitsstrategie
GBF	Global Biodiversity Framework
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
Index NL	Index Natuur en Landschap
IPO	Interprovinciaal Overleg
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
KRM	Kaderrichtlijn Mariene Strategie
KRW	Kaderrichtlijn Water
NAS	Nationale Klimaatadaptatiestrategie
NBP	Natuurbeheerplan
NBSAP	Nationaal Biodiversiteits- en Strategisch Actieplan
NNN	Natuurnetwerk Nederland
NPLG	Nationaal Programma Landelijk Gebied
NURG	Programma Nadere Uitwerking Rivierengebied
PAGW	Programmatische Aanpak Grote Wateren
PBL	Planbureau voor de Leefomgeving
SNL	Subsidiestelsel Natuur en Landschap
Svl	Staat van Instandhouding
VHR	Vogel- en habitatrictlijn

COLOFON

Dit is een uitgave van het Interprovinciaal overleg (IPO) en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Deze uitgave is tot stand gekomen met ondersteuning door BIJ12.

Refereren aan de Voortgangsrapportage Natuur kan als volgt:

IPO en LNV (2023), Negende Voortgangsrapportage Natuur, Den Haag

IPO - HUIS VAN DE PROVINCIES

Herengracht 23
2511 EG Den Haag
070 888 1212
www.ipo.nl

BIJ12

Leidseveer 2
3511 SB Utrecht
085 486 22 22
www.bij12.nl

**MINISTERIE VAN LANDBOUW,
NATUUR EN VOEDSELKWALITEIT**

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag
070 379 8911
www.rijksoverheid.nl/lnv

VORMGEVING EN EINDREDACTIE:

Gloedcommunicatie

FOTOGRAFIE:

Martijn Stevens (p. 1), Martin Stevens (p. 9), Willy Heijenga (p. 21), Jannie Timmer (p. 7 en p. 25), Willemina Heijenga (p. 31).

Den Haag, november 2023